
Raadsvergadering 17/12/1999

Agenda en verslag van de 609e (392e openbare)
vergadering van de Sociaal-Economische Raad,
gehouden op vrijdag 17 december 1999

Agenda van de 609e (392e openbare) vergadering van de Sociaal-Economische Raad, gehouden op vrijdag 17 december 1999 in het gebouw van de raad, aanvang 10.15 uur.

1. Opening
2. Benoeming van een plaatsvervangend voorzitter van de raad
3. Ingekomen stukken en mededelingen (R/2301)
 - 3.1 Mededelingen
 - 3.2 Benoemingen en mutaties
 - 3.3 Overzicht van ontvangen adviesaanvragen, van overige toegezonden documenten en van uitgebrachte adviezen
 - 3.4 Werkprogramma 2000
4. Verslag van de 608e (391e openbare) vergadering van de Sociaal-Economische Raad, gehouden op 15 oktober 1999
5. Actualiteiten
6. Ontwerpverordening tot wijziging van de Verordening uitkeringen bij ontslag 1993 (R/2302)
7. Ontwerpverordening tot wijziging van de Verordening arbeidsvoorwaarden personeel 1987 (R/2303)
8. Ontwerpadvies samenstelling Sociaal-Economische Raad 1 april 2000 – 1 april 2002 (R/2304)
9. Ontwerpadvies Commentaar op de Nota Ruimtelijk Economisch Beleid (R/2299)
10. Ontwerpadvies Bevordering arbeidsdeelname ouderen (R/2300)
11. Rondvraag en sluiting

Verslag van de 609e (392e openbare) vergadering van de Sociaal-Economische Raad, gehouden op vrijdag 17 december 1999 in het gebouw van de raad, aanvang 10.15 uur.**Aanwezig de leden:**

mevrouw Asscher, De Boer, mevrouw Cramer, Daems, Don, Doornbos, Driessen, Goudsward, Groenman, Groenveld, Halberstadt, mevrouw Jongerius, Jonker, Van Kesteren, Klein Breteler, Van der Kolk, Kolnaar, Korteland, Linschoten, H. Muller, Van Popta, mevrouw Roozmond, Ruiters, Schraven, Terpstra, De Waal, mevrouw Westerbeek, Wientjes

de plaatsvervangende leden: Bakker, Leijnse, W. Muller, mevrouw Sombroek

de voorzitter: Wijffels

Ministeriële vertegenwoordigers: Maagdenberg (SZW)

Secretariaat: Bos, Devreese (commissiesecretarissen), mevrouw Kokshoorn en mevrouw Nuijens (verslag)

Afwezig de leden: Bloemarts, Regeer, Verhoeven, Wellink.

1. Opening

De voorzitter De voorzitter opent de vergadering met een woord van welkom, in het bijzonder gericht tot de heer Schraven, voorzitter van VNO-NCW en mevrouw Sombroek, lid van de FNV-delegatie, die beiden voor de eerste maal een raadsvergadering bijwonen. In de zaal is een tweetal cameraploegen aanwezig. Eén ploeg maakt opnamen ten behoeve van een voorlichtingsfilm over de SER, terwijl de andere ploeg, afkomstig uit Korea, opnamen maakt ten behoeve van de Koreaanse televisie. Voorts bevindt zich op de tribune een delegatie uit Roemenië, die zich oriënteert op de versterking van de 'Roemeense SER'.

2. Benoeming van een plaatsvervangend voorzitter van de raad

De voorzitter De voorzitter vraagt om een voordracht uit de kring van de ondernemersvertegenwoordiging.

De Boer Het is de heer De Boer een groot genoegen om namens de drie werkgeversorganisaties de heer Jacques Schraven voor te dragen als vice-voorzitter van de SER.

De voorzitter Na geconstateerd te hebben dat de raad zich hierin kan vinden, stelt de voorzitter vast dat met ingang van heden de heer Schraven is benoemd tot plaatsvervangend voorzitter. Hij feliciteert de heer Schraven met zijn benoeming en geeft aan dat de raad met belangstelling en verwachting de samenwerking tegemoet ziet.

3. Ingekomen stukken en mededelingen (R/2301)**3.1 Mededelingen**

De voorzitter De voorzitter constateert dat de raad de mededelingen voor kennisgeving aanneemt en de gevraagde machtigingen verleent.

3.2 Benoemingen en mutaties

De raad kan zich met de voorstellen verenigen.

3.3 Overzicht van ontvangen adviesaanvragen, van overige toegezonden documenten en van uitgebrachte adviezen

Het overzicht wordt voor kennisgeving aangenomen.

3.4 Werkprogramma 2000

De voorzitter De voorzitter meldt dat er zich recent een aantal ontwikkelingen heeft voorgedaan die van invloed zullen zijn op het voorliggende Werkprogramma 2000. Spreker heeft hedenochtend vernomen dat de Tweede Kamer in de loop van de nacht – voor het eerst in de geschiedenis – heeft besloten gebruik te maken van de bevoegdheid om rechtstreeks advies te vragen aan de SER over het onderwerp AOW-opbouw. Na beraad in het DB van de SER zal de raad worden geïnformeerd.

De raad geeft aan te kunnen instemmen met het voorliggende werkprogramma 2000.

4. Verslag van de 608^e (391^e openbare) vergadering van de Sociaal-Economische Raad, gehouden op 15 oktober 1999

Het verslag wordt ongewijzigd vastgesteld.

5. Actualiteiten

De voorzitter De voorzitter deelt mede dat de heer Terpstra heeft aangegeven het woord te willen voeren bij dit agendapunt.

Terpstra De heer Terpstra maakt de leden van de raad deelgenoot van het feit dat recent het CNV deel heeft uitgemaakt van een economische handelsmissie naar Cuba. Het was voor de eerste maal dat een vakbondsvertegenwoordiging deel uitmaakte van een dergelijke missie en de deelname had dan ook een wat experimenteel karakter. Reeds lang is er vanuit de vakcentrales op aangedrongen dat bij bezoeken aan landen, zeker de landen waar vakbondsrechten en mensenrechten controversieel zijn, niet alleen gesproken wordt over en gekeken wordt naar commerciële en economische activiteiten, doch dat er ook aandacht is voor aspecten die samenhangen met de mensenrechten. In samenspraak met het Ministerie van EZ heeft het CNV gelegenheid gekregen te participeren in de missie naar Cuba. Een eerste evaluatie in eigen kring levert een positief beeld op, waarbij naar voren komt dat een selectieve benadering in dezen gewenst is. Op een later tijdstip zullen de ervaringen worden uitgewisseld met het Ministerie van EZ, dat, voorzover spreker heeft begrepen, eveneens positieve indrukken heeft overgehouden van de CNV-deelname aan de missie naar Cuba. Spreker verzoekt de werkgeversdelegatie te bevorderen dat, daar waar mogelijk en nuttig, een vakbondspresentatie in handelsmissies als een vanzelfsprekend gegeven wordt beschouwd.

De Waal De heer De Waal bevestigt dat de vakbeweging al jarenlang aandringt op participatie in handelsmissies naar het buitenland. Het denkproces is in feite op gang gekomen in Zuid-Afrika, toen de toenmalige voorzitter van het VNO-NCW de heer Blankert, met een groot aantal vakbondsfunctionarissen werd geconfronteerd die inmiddels een ministerspost bekleedden. Spreker verwacht derhalve in de werkgevers een goede bondgenoot te vinden.

Schraven De heer Schraven stelt dat werkgevers in beginsel positief staan tegenover deelname van vertegenwoordigers van de vakbeweging aan handelsmissies, waarbij hij aantekent dat dit van geval tot geval moet worden beoordeeld. Spreker kan zich voorstellen dat bij het samenstellen van toekomstige missies, in overleg wordt gezien of participatie van de vakbeweging tot meerwaarde kan leiden.

- Terpstra De voorzitter constateert dat binnen de raad overeenstemming bestaat op dit punt en dat participatie van de vakbeweging in daarvoor in aanmerking komende handelsmissies een voor de toekomst aan te bevelen benadering is.
- 6. Ontwerpverordening tot wijziging van de Verordening uitkeringen bij ontslag 1993 (R/2302)**
- Geen der leden wenst het woord of stemming, zodat de verordening zonder hoofdelijke stemming is aangenomen.
- 7. Ontwerpverordening tot wijziging van de Verordening arbeidsvoorwaarden personeel 1987 (R/2303)**
- Geen der leden wenst het woord of stemming, zodat de verordening zonder hoofdelijke stemming is aangenomen.
- 8. Ontwerpadvies samenstelling Sociaal-Economische Raad 1 april 2000 – 1 april 2002 (R/2304)**
- De voorzitter De voorzitter licht kort toe dat de essentie van het voorliggende advies van de Bestuurskamer is dat de raad wat de deelnemende organisaties betreft in ongewijzigde samenstelling kan voort functioneren. Er is geen aanleiding geweest hierin wijziging te brengen.
- De raad neemt het advies in ongewijzigde vorm over.
- 9. Ontwerpadvies Commentaar op de Nota Ruimtelijk Economisch Beleid (R/2299)**
- De voorzitter Aangezien de voorzitter ook voorzitter is van de Commissie RIB, verzoekt hij de heer Schraven bij de behandeling van dit onderwerp het voorzitterschap over te nemen.
- Wientjes De heer Wientjes stelt dat adviezen van de SER aan de overheid altijd belangrijk zijn, doch dat soms een advies passeert waaraan éxtra groot belang wordt gehecht. Een voorbeeld daarvan is het voorliggende advies dat gaat over een onderwerp waaraan ondernemers uitermate veel waarde hechten. Wanneer ondernemers stellen "de ruimte te willen hebben om te ondernemen", spreken zij meestal in overdrachtelijke zin. In dit advies gaat het evenwel om de fysieke ruimte, te weten de beschikbare grondruimte. Het advies lezend, kwam spreker tot de conclusie dat het zeker zinvol is geweest in dezen de SER-commissie uit te breiden met enige externe deskundigheid.
- De werkgelegenheid is de afgelopen jaren fors toegenomen, maar daarmee is men er nog niet. Algemeen wordt verwacht dat in de komende jaren nog enkele miljoenen mensen Nederland extra zullen bevolken. Er zijn jaarlijks alleen al 50.000 banen nodig om ervoor te zorgen dat de natuurlijke groei van de beroepsbevolking bijgehouden wordt. En daarnaast is er nog een groot aantal Nederlanders dat langs lijn staat. Duidelijk is dat, om al deze mensen werkgelegenheid te kunnen bieden, een minimale voortdurende groei nodig is van circa drie procent per jaar. Kernuitdaging is daarom ervoor te zorgen dat het Nederlandse vestigingsklimaat excellent is en blijft. Dat excellente vestigingsklimaat staat, gelukkig, centraal in de Nota Ruimtelijk Economisch Beleid (Nota REB) van Staatssecretaris Ybema. Die invalshoek zal naar de mening van het bedrijfsleven ook sterk moeten terugkomen in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening, die volgend jaar zal verschijnen. Het is de verdienste van de Nota REB dat deze een heldere visie geeft op wat de economie in dit opzicht nodig heeft. De RCO deelt die analyse volledig en constateert met tevredenheid dat de SER in het voorliggende advies de Nota REB onderschrijft.

De in de RCO vertegenwoordigde organisaties, namens wie spreker het woord voert, hebben zorgen over de vraag of er wel genoeg 'economie' in de nieuwe Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening zal komen. Er moet 'meer economie in de planologie', omdat juist daar grote knelpunten liggen voor de economie. Die knelpunten komen voort uit een te grote terughoudendheid en een restrictief ruimtelijke-ordeningsbeleid. Spreker is er niet gerust op dat met de nieuwe Vijfde Nota verbetering zal komen in deze situatie, zeker niet wanneer hij goed luistert naar de geluiden die hierover tot hem komen. Er mag geen twijfel bestaan over het feit dat ook voor de RCO duurzaamheid van het hoogste belang is. Ook de ondernemers willen zuinig zijn op Nederland en daarvoor de ruimtelijke ordening inzetten. Tegelijk is zijn stelling evenwel dat wanneer men economische groei wil, die op een verstandige wijze zal moeten worden geaccommodeerd. Wil men de concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven in stand houden, en ook nog vergroten, dan zal men ook bereid moeten zijn voldoende fysieke ruimte voor het bedrijfsleven ter beschikking te stellen. Vragen om meer werk en groei is niet realistisch zonder daarbij de benodigde fysieke ruimte te leveren. Wie dat niet wil, is in zekere zin een hypocriet.

De RCO is het oneens met diegenen die stellen dat de behoefte aan fysieke ruimte – voor bedrijfsterreinen, infrastructuur en transport – waarschijnlijk minder wordt omdat men toegroeit naar een heel andersoortige economie. In sommige kringen wordt wel gesproken over een 'Nieuwe Economie' met hoge groeivoeten, lage inflatie, hoge consumptie en beperkte conjunctuurschommelingen. Dat is niet de werkelijkheid. De Nederlandse economie is nog steeds vatbaar voor conjuncturele en structurele schommelingen. Eigenlijk is de nieuwe netwerkeconomie niet wezenlijk anders; wél is deze sneller, globaler en met meer nadruk op dienstverlening en ICT. De behoefte aan fysieke verplaatsing van goederen en personen neemt er eerder door toe dan af. Internet zal de behoefte aan fysiek transport juist doen toenemen. Wanneer men bij de lokale winkel iets koopt weet men waar het vandaan komt terwijl de consument die via Internet iets koopt veelal geen idee heeft hoe lang de route is die het product moet afleggen alvorens het thuis wordt afgeleverd. Recente wetenschappelijke publicaties geven dat ook aan. Fysiek transport blijft noodzakelijk, staal of een potje pindakaas kunnen nu eenmaal niet via e-mails worden gemaakt en in huis of bedrijf afgeleverd worden. Het is winst dat deze visie in het voorliggende SER-advies wordt onderschreven.

Een waarschuwing wil de RCO laten horen bij het al te zeer vooruit lopen op trendbreuken in de vraag naar ruimte en naar mobiliteit. Natuurlijk moet geprobeerd worden zo ver mogelijk vooruit te kijken, daarbij gebruik makend van forecasten en backcasten. Ook moet men zoveel mogelijk rekening willen houden met nieuwe ontwikkelingen, met name met ICT, met nieuwe vervoerswijzen en veranderingen in de eigen cultuur. Maar naar de mening van de RCO zijn die trendbreuken beperkt, zeker wanneer het gaat over de komende tien tot twintig jaar.

Belangrijk is ook te constateren dat de markt niet altijd de op de tekentafels uitgezette paden volgt. De wijze waarop de economische groei en de daarbij behorende elementen van ruimtelijke inrichting vanuit de Randstad naar buiten uitschuift, illustreert dat. De Randstad breidt zich in feite uit over een groter gebied. Een geleidelijk autonoom proces, zonder directe overheidssturing. Bedrijven willen hun marktkansen benutten en zoeken zélf wel uit waar ze dat het beste kunnen doen. Die dynamiek moet gebundeld, langs ontwikkelingsassen (of corridors) lopen. Positief is dat het voorliggende SER-advies unaniem de corridorontwikkeling onderschrijft en experimenten aanbeveelt.

Tegen deze algemene achtergrond wil spreker op drie voor de RCO belangrijke onderdelen uit dit advies nader ingaan:

- bedrijfsterreinen;
- ruimte voor fysieke mobiliteit en infrastructuur;
- het A-B-C locatiebeleid.

In nagenoeg alle regio's van Nederland bestaat een tekort aan bedrijfsterreinen. Dit tekort wordt eerder groter dan kleiner. Dit bedreigt, zoals spreker eerder aangaf, het vestigingsklimaat en daarmee de economische groei. Een gemiddelde economische groei van 2,5 tot 3% leidt tot een extra vraag van duizend ha per jaar aan bedrijfsterreinen. De RCO onderschrijft deze raming van het CPB en het Ministerie van Economische Zaken nadrukkelijk. Deze raming ligt aanzienlijk hoger dan wat er nu is gepland aan nieuwe bedrijfsterreinen. Daarbij komt dat de geplande bedrijfsterreinen – als gevolg van allerlei problemen in de ruimtelijke ordening – vaak niet kunnen worden gerealiseerd. Wachtlijsten van bedrijven die zoeken naar uitbreidingsmogelijkheden zullen daarom de eerstkomende jaren alleen maar langer worden. Dit beeld wordt vanuit de praktijk bevestigd. Recent nog heeft een groep van negen burgemeesters van belangrijke industriesteden in Nederland de noodklok geluid over dit tekort en gevraagd om een 'noodplan voor bedrijfsterreinen'. Steden als Tilburg, Eindhoven, Kerkrade en Zaanstad horen daarbij.

Tegen die achtergrond vindt de RCO de tekst in het voorliggende SER-advies, met name paragraaf 3.6 over hoe om te gaan met rivaliserende ruimteclaims, te zwak geformuleerd. Daar wordt een denkmodel in de vorm van een zogenoemde 'ruimteladder' opgezet. Terecht wordt aangegeven dat er aandacht moet zijn voor betere benutting en herstructurering van bestaande terreinen. Ook de RCO is het hier van harte mee eens, maar tekent tegelijk aan dat het beter benutten en herstructureren niet meer dan vijf, hooguit tien procent van de behoefte kan dekken. Dat betekent in concreto vijftig tot honderd ha per jaar. Het grotere deel van de behoefte zal dan toch nog door nieuwe bedrijfsterreinen moeten worden gedekt.

Natuurlijk is ook de RCO van mening dat herstructurering van bestaande terreinen met volle kracht moet worden doorgezet. Dit past ook in het grotestedenbeleid van het Kabinet en is van groot belang voor de vitale stad en de rol van het bedrijfsleven, en daarbinnen het MKB. Maar, bestaande bedrijfsterreinen kunnen niet alle tegelijk worden aangepakt voor herstructurering. Dit gaat nu eenmaal gespreid over vele jaren. Voorts zijn er allerlei oorzaken die ertoe leiden dat die geherstructureerde terreinen niet voor alles geschikt zijn: de eigendomsstructuur is vaak versnipperd, de kosten van bodemsanering drukken zwaar en moeten ook nog kunnen worden opgebracht, de bereikbaarheid schiet vaak tekort en de kavelgrootte is soms te klein. In de praktijk sluit de vraag lang niet altijd aan bij de structuur van dat aanbod. Verder, bij bedrijfsterreinen gaat het vooral om een regionale markt. Tekorten in Breda kunnen niet worden opgelost met een overschot in Oost-Groningen.

De RCO is het dus wel nadrukkelijk eens met het neergezette denkmodel, doch vindt dat de stappen 1 en 2 wel erg prominent naar voren komen. Ook mag de volgtijdelijkheid van de stappen er in de praktijk niet toe te leiden dat stap 3 (uitbreiden van bedrijfsterrein met nieuwe gebieden) veel te laat aan bod komt. Gevreesd wordt dat er overloze discussies zullen ontstaan over de vraag of stap 1 en 2 wel voldoende aandacht hebben gehad. De RCO wil stap drie dan ook meer benadrukken en evenwichtige aandacht geven. Men wil hier nog eens onderstrepen dat het zonder meer duidelijk is dat in het overgrote deel van de benodigde bedrijfsterreinen zal moeten worden voorzien door uitbreiding.

Zoals eerder opgemerkt, stelt spreker nadrukkelijk vast dat de doelstelling van 1000 ha voor de RCO een gegeven is.

Zoals gezegd, het gaat nu goed met de werkgelegenheid. Men praat daarom vandaag vanuit een luxe positie. 140.000 nieuwe banen per jaar betekent echter tegelijkertijd een groot beslag op de beschikbare ruimte. Nieuwe werknemers hebben nu eenmaal een werkplek nodig én moeten daar elke dag kunnen komen. Ook moeten hun diensten worden afgezet en moet hun productie worden getransporteerd. Er zal ruimte moeten zijn voor mobiliteit en de aanleg van infrastructuur. Die ruimte moet worden gereserveerd. Zoals zojuist gezegd, ICT zal die behoefte aan fysieke verplaatsing niet doen afnemen, eerder doen toenemen. Hooggespannen verwachtingen dienaangaande moeten worden teruggedraaid.

In het voorliggende SER-advies wordt gepleit voor een meersporenbenadering voor beperking van het ruimtebeslag voor fysieke mobiliteit. Ook hier wordt een 'ladder' van te nemen maatregel bepleit: beter benutten van bestaande infrastructuur; vraaggericht beleid en vervoermanagement om de vraag naar mobiliteit, daar waar dat kan, af te zwakken; en verbetering, en waar nodig uitbreiding, van infrastructuur. De RCO onderschrijft die benadering, maar wil toch ook hier een kanttekening plaatsen om achteraf misverstanden te voorkomen. Wanneer in het SER-advies op pagina 28 wordt gepleit voor gebruik van het prijsmechanisme voor betere benutting van de bestaande infrastructuur, dan valt daar voor de RCO alleen een kilometerheffing onder en uitdrukkelijk niet het rekening rijden. Dat moet voor iedereen duidelijk zijn.

Een derde en laatste belangrijk onderdeel van het ontwerpadvies dat spreker kort wil aanstippen betreft het parkeer- en locatiebeleid. Een typisch onderwerp dat aantoont dat planologie van bovenaf niet werkt. Het landelijke A-B-C locatiebeleid en afgeleid daarvan de A-B-C parkeernorm zijn bekend. Ook is algemeen bekend dat die normen zeer knellend werken en door het bedrijfsleven als uitermate hinderlijk worden ervaren. Het is verheugend dat in het SER-advies nu – voor de eerste maal – ronduit duidelijk wordt gemaakt dat dit A-B-C locatiebeleid niet werkt en dat de gestelde doelen bij lange na niet gehaald worden. Eenzelfde constatering wordt gedaan met betrekking tot de landelijke parkeernorm. Terecht wordt in dit SER-advies nu voor een benadering gekozen waarbij het parkeer- en locatiebeleid vooral wordt gezien tegen de achtergrond van de wens de vitaliteit van binnensteden te verzekeren en de bereikbaarheid en leefbaarheid van steden op peil te houden. Het gaat erom enerzijds een effectief beleid te voeren, met gebruikmaking van het prijsmechanisme en anderzijds daarbij maatwerk mogelijk te maken. Gedacht moet dan worden aan een specifieke aanpak die per gebied kan verschillen en voorts aan de aanleg van goede voorzieningen, parkeergarages in en aan de randen van binnensteden en transferia aan de randen van steden. Hiermee wordt door de SER gekozen voor een belangrijke draai in het beleid, meer gericht op het oplossen van problemen en het accommoderen van de behoeften. De RCO onderschrijft deze keuze nadrukkelijk en het doet hem goed te horen dat ook binnen VROM in die richting wordt gedacht.

Ter afsluiting van zijn betoog dankt spreker de commissie van voorbereiding, haar voorzitter en het secretariaat voor de geleverde inspanningen.

Cramer Mede op basis van het kroonledenoverleg, geeft mevrouw Cramer haar persoonlijke reactie op de Nota Ruimtelijk Economisch Beleid (Nota REB). Spreekster vindt dat de Commissie Ruimtelijke Inrichting en Bereikbaarheid (RIB) de Nota REB op goede wijze heeft becommentarieerd. Staatssecretaris Ybema vroeg de SER om een reactie op de Nota REB in het licht van met name de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening (Vijfde Nota). Haars inziens heeft de SER adequaat gereageerd door in eerste instantie te benadrukken dat het in de Nota vooral gaat over de ruimtelijk-economische aspecten en dat derhalve niet alle aspecten aan bod komen. De SER gaat vervolgens, in het licht van de Vijfde Nota, in op de zijns inziens belangrijkste twee knelpunten. In de eerste plaats wordt gesteld dat het van belang is dat het ruimtelijk-economisch beleid in een breder kader wordt geplaatst en niet uitsluitend wordt gezien vanuit uitsluitend de economische invalshoek. Vanuit die optiek zou een breder welvaartsbegrip moeten worden gehanteerd, omdat immers duidelijk is dat vestigingsklimaatfactoren niet alleen afhankelijk zijn van puur economische factoren doch ook van een aantal aspecten die te maken hebben met de woonomgeving en de kwaliteit van de leefomgeving. Indien het ruimtelijk-economisch beleid breder wordt gedefinieerd, wordt naar de mening van de SER beter aangesloten bij het in de Vijfde Nota te ontwikkelen gedachtegoed.

In de tweede plaats wordt gestipuleerd dat de tijdshorizon van de Nota REB tot 2010 gaat, terwijl alle ruimtelijke ontwikkelingsplannen een langere tijdshorizon nemen, namelijk 2020 of in sommige gevallen nóg langer. Dat betekent dat de wijze waarop in de verschillende gremia wordt gesproken, niet goed correspondeert, hetgeen ook geldt voor de data die dan als input gaan gelden voor de Vijfde Nota. De SER constateert dat

ten gevolge hiervan een belangrijke frictie ontstaat. Immers, wanneer uitgegaan wordt van een langere tijdshorizon, zal toch ook rekening moeten worden gehouden met trendbreuken. In zijn betoog stelde de heer Wientjes dat de trendbreuken in de komende twintig jaar niet zo groot zullen zijn, doch in de visie van spreekster zullen er – bij hantering van een breder welvaartsbegrip en het serieus nemen van de zorgen over de toename van de mobiliteit – wel degelijk op sommige terreinen trendbreuken nodig zijn, bijvoorbeeld op het gebied van het organiseren van het vervoersysteem. De Commissie RIB heeft getracht een indicatie te geven van het soort trendbreuken waarom het gaat. Het ging daarbij slechts om enige vingeroefeningen, waarbij absoluut het laatste woord nog niet gesproken is over bijvoorbeeld de personenmobiliteit. Het geeft evenwel wél aan dat het denken in termen van het leggen van relaties tussen duurzame ontwikkeling en ruimtelijk-economisch beleid van groot belang is om juist het probleem van de toename van de schaarste van ruimte, op adequate wijze te adresseren.

Vanuit die denkrichting heeft de Commissie RIB de ladder geïntroduceerd, door spreekster getypeerd als 'de ladder van RIB'. Het is natuurlijk niet zo, dat die ladder een dogma moet zijn. In haar visie moet, wanneer een bedrijf een ruimteclaim neerlegt, het volgende traject achtereenvolgens worden doorlopen:

- ten eerste moet worden nagegaan of de claim niet kan worden vervuld binnen de functie van bestaande bedrijventerreinen;
- ten tweede moet worden gekeken naar mogelijke verhoging van de ruimteproductiviteit, dus: meer stapelen of meer ondergronds;
- ten derde – wanneer het voorgaande niet mogelijk blijkt – dient te worden omgezien naar nieuwe vestigingsterreinen.

Spreekster herhaalt dat er geen sprake is van een dogma en zij trekt een vergelijking met de aanpak van 'de ladder van Lansink', die circa twintig jaar geleden is gehanteerd om de begrippen preventie en hergebruik meer prioriteit te geven. De ladder van Lansink impliceerde: preventie, hergebruik, verbranding en storting. Vijftien jaar geleden was storten nog een van de belangrijkste alternatieven. Het denken over oplossingen van preventie en hergebruik is destijds effectief gebleken. Ook daar was er evenwel geen sprake van een dogma. Ter illustratie van haar betoog noemt spreekster het voorbeeld van met dioxine besmet kippenvlees, dat een gevolg is van een slechte ketenaansprakelijkheid tussen de afvalsector en de voedingssector.

De ladder van RIB moet niet als een dogma worden gezien, doch moet worden gezien als een manier van denken die ook in de verschillende lokale overheden een belangrijke rol moet spelen om te voorkomen dat direct gegrepen wordt naar het alternatief van meer ruimteclaims.

Uit de discussie in de commissie RIB, waarvan spreekster deel uitmaakt, is geconstateerd dat het laatste woord nog niet is gezegd over de ruimtelijke ontwikkeling in relatie tot ruimtelijk-economisch beleid. Een en ander zal mede tot uitdrukking komen in het advies dat de SER zal uitbrengen als reactie op de Vijfde Nota. Het is in de visie van spreekster geen taak voor de SER om bijvoorbeeld alle varianten en oplossingsrichtingen op het gebied van personenmobiliteit in kaart te brengen. Die opdracht kan bij andere deskundigenraden worden neergelegd. Heel cruciaal vindt zij dat de raad, voortbordurend op hetgeen hij tot nu toe naar voren heeft gebracht, kijkt naar de knelpunten op bestuurlijk, economisch en sociaal niveau om te bezien op welke wijze zaken als grondpolitiek, transportpreventie, regionaal collectief en individueel vervoer, kunnen worden georganiseerd op een vernieuwende manier die het inzetten van trendbreuken mogelijk maakt, zonder dat dat economische en sociale schade met zich meebrengt.

Van der Kolk

Het betoog van de heer Wientjes maakt de heer Van der Kolk duidelijk dat er nog een hoop werk te verrichten valt en dat men het over een aantal onderwerpen nog lang niet met elkaar eens is: van de ladder van het ruimtegebruik lijken de sporten omgedraaid en enkele doorgezaagd.

Desondanks is men er, weliswaar na moeizaam overleg in de eindfase, in geslaagd om tot een unaniem advies te komen.

Namens de drie vakcentrales wil spreker enige beschouwingen wijden aan hetgeen voorligt, de nota Ruimtelijk Economisch Beleid. Mede door de gewaagde vormgeving aan de buitenkant, waren de verwachtingen van spreker hooggespannen!

Na lezing van de REB-nota maakte zich toch een ambivalent gevoel van hem meester. Enerzijds ziet spreker de nota als een nuttig en informatief naslagwerk, maar aan de andere kant kan spreker er toch niet omheen dat de uitkomst een beetje teleurstellend is. De nota bouwt immers braaf voort op het gangbare beleid. Creatieve en verrassende inzichten zijn, zo menen de vakorganisaties, in de nota ver te zoeken. Op zich is het natuurlijk niet verwonderlijk dat de inhoud van de REB sterk focust op het bedrijfsleven. Ondernemingen vormen immers de pijlers van de economie.

Maar helaas vindt spreker toch weinig terug van de zorgen die men heeft. De zorg dat de huidige economische groei ten koste zal gaan van andere welvaartsfactoren, zoals overigens ook door mevrouw Cramer gestipuleerd. Spreker had daarover meer willen lezen in deze nota.

Spreker beschouwt de nota Ruimtelijk Economisch Beleid als een schakel in een keten van adviezen. Of anders gezegd: een voortschrijdend inzicht binnen de SER op het brede terrein van economisch structuurbeleid en ruimtelijke ordening. Dat laatste is voor de vakbeweging een relatief nieuw terrein. Een terrein waarmee men in de dagelijkse praktijk ook niet altijd even veel te maken heeft. Maar ook dat verandert. Het eerste advies in deze keten, het grotestedenbeleid, is hier een goed voorbeeld van. Tijdens de totstandkoming van het SER-advies vond de gedachtevorming daarover vooral op beleidsniveau plaats. Ondertussen is men in de vier grote steden nauw betrokken bij de concrete invulling van het beleid en spelen sociale partners uit diverse sectoren daarin soms een prominente rol.

Verder is de vakbeweging in meerdere provincies betrokken bij het sociaal-economisch beleid. Dat leidt vaak wel tot interne debatten omdat het regionale belang niet automatisch spoort met de landelijke inzet. Waarmee spreker maar wil zeggen dat het voor de vakbeweging een zoekproces is waarmee men volop bezig is.

Terugkerend naar de nota REB, constateert spreker dat overal in de nota het begrip netwerk opduikt. Er is sprake van een netwerkeconomie, steden ontwikkelen zich tot de netwerkende stad, ondernemingen vormen een ruimtelijk-economisch netwerk. Ontwikkelingen in de omgeving van de onderneming hebben een toenemende impact op de bedrijfsvoering. Als vakbeweging heeft men vooral te maken met de uitkomsten van dat proces. De nota REB signaleert terecht een aantal knelpunten die zich bij die ontwikkeling voordoen. Toenemende concurrentie en ruimtelijke dynamiek vereisen aanpassingen in het vestigingsklimaat, waarbij de bereikbaarheid centraal staat. Vervolgens wordt er overigens wel te gemakkelijk vrij baan gevraagd voor die economische ontwikkelingen. De wijze waarop de mainports behandeld worden is hier een voorbeeld van. Versterken en uitbouwen, is het motto. Maar ondertussen wordt er onvoldoende aange-toond wat de optimale schaal is voor dit type economische activiteit.

De nota REB neigt naar de mening van de vakbeweging te veel naar de visie dat het ruimtelijk beleid vooral faciliterend moet zijn naar economische ontwikkelingen. Dat vindt spreker té vrijblijvend. Ruimtelijk beleid is een sturingsinstrument voor de overheid, waarmee aan expliciete beleidsdoelstellingen vorm wordt gegeven.

Bovendien kunnen er grenzen worden getrokken of voorwaarden worden gesteld aan de economische ontwikkeling. In dat kader hanteert de nota in de visie van de vakorganisaties een te eng economiebegrip. Economische groei wordt gerelateerd aan de aanwezigheid van bedrijfsterreinen, wegen en wat dies meer zij. Puur economisch beschouwd gaan de kwaliteit van de woonomgeving en leefbaarheid op langere termijn óók de kansen van bedrijven bepalen. Dat missen we in de nota. In het advies wordt dan ook terecht gewezen op de verschuivingen in vestigingsplaatsfactoren van bedrijven.

Van tevoren was te verwachten dat de tegenstellingen in de commissie RIB meer aan het licht zouden komen naarmate de commissie met haar advisering dichter op onderdelen van de nota zou gaan zitten. Het secretariaat – wie weet daartoe ingefluisterd door de voorzitter – heeft, wat de vakbeweging betreft, in dit spanningsveld slim geopereerd door de invalshoek van de vergezichten te kiezen. Een hele zinvolle exercitie waarmee het advies ook een toegevoegde waarde heeft voor de discussie buiten de SER. Er is een poging gedaan om een beeld te vormen van de belangrijkste ontwikkelingen en knelpunten van de komende decennia in ruimtelijke zin. Op die manier kunnen mogelijke trendbreuken worden getraceerd. De centrale vraagstelling luidde in hoeverre ICT tot veranderingen zal leiden in het aantal fysieke verplaatsingen en het ruimtegebruik van diverse functies. Hierop wordt in de visie van de vakbeweging geen eenduidig antwoord gegeven. Wel worden de belangrijkste onderzoeksbevindingen op een rij gezet, en dat geeft toch al met al een aardig inzicht.

Het belangrijkste punt uit het advies vormt voor de vakbeweging toch wel de zogenaamde ladder voor het zoeken naar ruimte voor de verschillende functies van wonen, bedrijvigheid en infrastructuur. Het keurmerk van weleer, de oer-Hollandse zuinigheid, komt dan weer om de hoek kijken als het gaat om het uitbreiden van rode ruimte ten koste van groen. Er kan niet zorgvuldig genoeg worden omgegaan met beslissingen in de ruimtelijke inrichting. In het bijzonder die beslissingen die gaan over de verdere asfaltering van Nederland. Er doet zich een toenemend aantal ruimteclaims voor bij een zeer schaarse hoeveelheid ruimte. En dan kijkt men eerst of er niet nog extra ruimte te halen valt door verdichting binnen bestaande bebouwing. Lukt dat niet, dan worden de mogelijkheden in de lucht of ondergronds onderzocht. Een terra incognita waar nog veel ruimtewinst valt te behalen! Maar als dat ook niet lukt is uitbreiding van het areaal aan de orde. De ladder maakt uitbreiding niet onmogelijk maar die stap vereist wel zorgvuldigheid. De praktijk wijst uit dat het zorgvuldiger kan en dat soms te gemakkelijk voor uitbreiding wordt gekozen.

Deze ladder heeft in de staart van het adviseringstraject nog tot de nodige discussie geleid. Niet geheel tot verrassing van de vakbeweging, signaleren werkgevers een behoefte aan uitbreiding van bedrijfsterreinen, een behoefte die naar hun idee niet gedekt wordt met stap 1 en 2 van de ladder. Enige weken geleden heeft VNO/NCW over dit SER-advies een persbericht de wereld ingestuurd met als strekking dat er jaarlijks duizend hectare extra bedrijfsterrein nodig is. Nog afgezien van het feit dat de Nota REB nergens over die duizend hectare rept, zal het de raad, gelet op het voorgaande, duidelijk zijn dat zonder nader onderzoek zo'n stellingname niet door de vakbeweging kan worden ondersteund. Men erkent wel dat vaststaat dat er jaarlijks behoefte is aan extra bedrijfsterreinen, ook als de stappen 1 en 2 van de ladder optimaal worden benut.

Het rommelt aan het polderfront. Ook de commissie RIB kent geen wolkenloze horizon. Toch wil spreker zijn waardering uitspreken voor ieders constructieve inzet, in het bijzonder die van de voorzitter en het secretariaat. Het kostte in de eindfase soms wel wat langdurig overleg en het ware de vakorganisaties liever geweest als bij de aanvangsfase van dit adviestraject een en ander duidelijker was gesteld. Maar met het eindresultaat kan men tevreden zijn en ondertussen maakt men zich op voor een volgende uitdaging: de Vijfde nota ruimtelijke ordening. Op onderdelen zal dat natuurlijk flink aanpoten zijn, doch de informatie die doorsijpelt vanuit het Ministerie van VROM stemt de vakbeweging wel hoopvol. Een aantal ideeën van minister Pronk sluit goed aan op de SER-advisering tot nu toe. Als deze trend zich uitbreidt naar andere terreinen zien de vakorganisaties de komende eeuw vol vertrouwen tegemoet.

Schraven De heer Schraven verzoekt de heer Wijffels, als rapporteur van de Commissie RIB, om een reactie op hetgeen in de eerste ronde naar voren is gebracht.

Wijffels De heer Wijffels constateert dat er geen directe vragen zijn gesteld die om beantwoording vragen. Hij voelt evenwel de behoefte om een aantal aspecten nader toe te lichten. De drie inleiders zijn ingegaan op de aard van de Nota REB: de heer Wientjes onderschreef de nota, terwijl de beide overige sprekers daarbij enige kanttekeningen plaatsten. Tijdens de discussies in de Commissie RIB bleek herhaaldelijk dat men het als een teleurstelling ervoer dat een departement van algemeen bestuur, zoals EZ, in zo'n belangrijke materie een zo beperkte invalshoek kiest. Immers, de adviesaanvraag richtte zich in feite puur op de economische aspecten en liet weinig ruimte over voor andere relevante beleidsterreinen die voor de SER van belang zijn bij het door hem gehanteerde ruime welvaartsbegrip.

Spreker onderschrijft de drieledige werking van de ruimteladder, zoals door mevrouw Cramer naar voren gebracht. De drie elementen worden door allen onderschreven, doch bij de beoordeling óf, hóe en wáar aan ruimtebehoefte moet worden voldaan, is er duidelijk sprake van een verschil in de accenten die men wenst aan te brengen. Algemeen bekend is dat voor organisaties in de milieusfeer de grenzen zijn bereikt, terwijl anderen vinden dat alles wat op het eerste gezicht nodig is, onverwijld moet kunnen. Met de zich daartussen bevindende posities, ontstaat er een nogal pluriform veld waarin men in de komende periode zijn weg zal moeten zien te vinden. De commissie acht het van belang dat binnen de SER duidelijkheid ontstaat ten aanzien van met name de bedrijfsterreinen. Vanuit die optiek heeft de commissie besloten tot nadere studie en is zij zelfs voornemens zich in het veld (in concreto in Brabant) te gaan begeven om te bezien hoe de problematiek "aan den lijve wordt ondervonden". Op die wijze hoopt de commissie meer zicht te krijgen op de problemen die zich voordoen en op de vraag op welke wijze deze – al dan niet door uitbreiding – kunnen worden opgelost.

Vervolgens gaat spreker kort in op het begrip trendbreuk. In de Commissie RIB, en ook in discussies op andere terreinen, wordt gesproken in het perspectief van de eerder door de SER geuite opvatting dat toegewerkt moet worden naar een duurzaam functionerende economie en een duurzaam functionerende samenleving. Duurzaam in dié zin, dat men kan voorzien in de huidige behoefte, op een zodanige wijze dat ook toekomstige generaties kunnen voorzien in hún behoeften. Tegen de achtergrond daarvan zijn, hoe dan ook, op een aantal terreinen trendbreuken nodig, waarvan een deel overigens al is gerealiseerd. Uit de laatste rapportage van de RIVM over de situatie rondom een aantal emissies is gebleken dat er trendbreuken zijn gerealiseerd, in die zin, dat er een ont koppeling tot stand is gebracht tussen de omvang van de economie en de groei daarvan enerzijds en de omvang van de emissies anderzijds. Die ont koppeling heeft soms een absoluut karakter, hetgeen wil zeggen dat bij een groeiende economie het emissieniveau daalt en soms een relatief karakter, hetgeen wil zeggen dat de emissies nog wel stijgen doch minder dan de groei van de economie. Spreker noemt een tweetal terreinen waarop die ont koppeling nog niet heeft plaatsgevonden – noch in absolute noch in relatieve zin – en zelfs nog niet in zicht is: de mobiliteit en de CO₂-emissie. Op die terreinen heeft men nog een belangrijke opgave voor de boeg, die in niet onbelangrijke mate moet komen van een 'intelligente ruimtelijke ordening' op basis waarvan de functies wonen, werken en transport zodanig worden ingericht dat de groeiende mobiliteit zo min mogelijk milieu- en leefmilieubelastend kan worden afgewikkeld.

Om die reden zullen ook de planologische verhoudingen goed moeten worden verdeeld. Spreker onderschrijft de opmerking van de heer Wientjes dat planologie tot op detailniveau van bovenaf niet werkt. Aan de andere kant zal op landelijk niveau op de hoofdlijnen een grote mate van helderheid moeten worden verschaft over het raamwerk waarbinnen regionale en lokale overheden meer verantwoordelijkheid voor de planologie kunnen nemen.

Schraven Na geconstateerd te hebben dat er geen behoefte is aan een reactie in tweede termijn, constateert de heer Schraven dat de raad het advies unaniem onderschrijft. Hij bedankt de commissie van voorbereiding, haar voorzitter en het secretariaat voor de geleverde inspanningen die ertoe hebben geleid dat de advisering omtrent een zo

moeilijk onderwerp – waarbij ook de 'groene partijen' betrokken zijn geweest – tot een goed einde is gebracht. De SER zal zich moeten beraden over zijn rol en mogelijkheden in het kader van de Vijfde Nota.

Vervolgens draagt de heer Schraven het voorzitterschap weer over aan de heer Wijffels.

10. Ontwerpadvies Bevordering arbeidsdeelname ouderen (R/2300)

Jongerius

Mevrouw Jongerius meldt dat de FNV afgelopen woensdag een conferentie heeft belegd voor leden van ondernemingsraden en voor P&O-functionarissen over het onderwerp 'Prettig werken 40-plus'. Met dit onderwerp houdt men zich al geruime tijd bezig en het valt spreekster op dat wanneer het onderwerp aan de orde is, eenieder kennelijk de behoefte voelt te definiëren of hij/zij nu buiten of binnen de doelgroep valt. In ieder geval is het een onderwerp dat emoties oproept en spreekster vraagt zich af of die emoties zich ook heden voordoen, bij de vaststelling van het voorliggende advies.

Eind november publiceerde het ROA de nieuwste arbeidsmarktprognoses voor de periode 1999 – 2004. Zelfs bij een behoedzaam economisch beleid zullen zich knelpunten op de arbeidsmarkt voordoen, zo luidde de prognose.

Deze knelpunten blijken bij nadere analyse in belangrijke mate samen te hangen met de demografische ontwikkeling in Nederland. Het aantal uitstromers van de arbeidsmarkt neemt toe vanwege de vergrijzing en het aantal nieuwe toetreders neemt vanwege de ontgroening af.

Het SER-advies dat vandaag wordt vastgesteld gaat in op de vraag, hoe de arbeidsparticipatie van oudere werknemers kan worden verhoogd, waarbij natuurlijk wel rekening moet worden gehouden met specifieke beroepen en functies waarbij functioneel leeftijdsontslag aan de orde is en in de toekomst ook zal blijven.

De FNV acht een hogere arbeidsparticipatie van oudere werknemers van hoog belang. Het accent bij overheid en werkgevers is vooral sterk ingegeven door economische motieven: de knelpunten op de arbeidsmarkt en het draagvlak voor de sociale zekerheid in de toekomst.

De FNV wil ook vooral wijzen op het sociale element. Een sterkere arbeidsmarktpositie met dito loopbaanperspectieven is van groot belang voor het welbevinden van individuele werknemers. Men heeft moeten constateren dat in de afgelopen jaren de investeringen in 40-plussers enorm zijn achtergebleven, waardoor mensen vaak tegen hun zin op een veel te vroeg moment in de marge van de onderneming terechtgekomen zijn en hun keuzemogelijkheden daardoor sterk zijn ingeperkt.

Die situatie kan, maar moet ook sterk verbeteren in de komende jaren.

De adviesaanvraag van het kabinet richtte zich vooral op maatregelen die vanuit het kabinet kunnen worden genomen ter bevordering van de arbeidsdeelname van oudere werknemers. De sleutel tot een hogere arbeidsparticipatie ligt naar de mening van de FNV veel meer in handen van ondernemingen en sectoren. Op het decentrale niveau zal dit beleid vorm en inhoud moeten krijgen, in de vorm van leeftijdsbewust personeelsbeleid. Het ondernemings- en sectorbeleid gericht op scholing, loopbaanbeleid en betere arbeidsomstandigheden krijgt in de adviesaanvraag van het kabinet slechts beperkte aandacht. In feite mist de FNV in de adviesaanvraag een integrale benadering van de problematiek, waarin de aanpak in sectoren en ondernemingen is vervlochten met het gewenste beleid vanuit de overheid.

Eigenlijk richt de adviesaanvraag zich vooral op het dichtspijkeren van de achterdeur: instroom in WW en WAO via polisvoorwaarden afremmen, en heeft zij onvoldoende oog voor de problemen die aan de voordeur ontstaan: scholing, arbeidsomstandigheden, stress.

Het SER-advies over de bevordering van de arbeidsdeelname van ouderen kent wel een evenwichtige benadering, waarin het accent terecht ligt op de maatregelen die op ondernemings- en sectorniveau aan de orde moeten zijn.

Naarmate dit beleid succesvoller is, zal hierop aansluitend in de sociale zekerheid en het arbeidsmarktbeleid ook kunnen worden ingespeeld.

Het advies dat vandaag voorligt is veel te breed om alle elementen te laten passeren. Spreekster wil zich daarom beperken tot vier onderdelen, waarop de discussie in de commissie het meest is toegespitst:

1. De loonkosten en de arbeidsparticipatie van oudere werknemers.
2. De sollicitatieverplichtingen voor werkloze werknemers van 57½ jaar en ouder.
3. De situatie bij reorganisaties.
4. Ten slotte de fiscale facilitering van VUT-regelingen.

In het analytische deel van het advies wordt helder aangegeven, hoe loonschalen in relatie tot ervaring, productiviteit en leeftijd in elkaar zitten. In de visie van de FNV wordt in de meeste CAO's op een evenwichtige manier de relatie tussen beloning en productiviteit via de loonschalen tot uitdrukking gebracht. Modale werknemers zitten zo rond hun veertigste jaar op de top van hun inkomen. De uitstroom uit het arbeidsproces start na de 50-jarige leeftijd en versnelt vooral na de 55-jarige leeftijd. Dit wijst er naar de mening van spreekster op dat dit keerpunt in de arbeidsparticipatie niet wordt veroorzaakt door de loonschalen, maar dat daarvoor naar andere oorzaken moet worden gezocht. Terecht wordt in het advies gewezen naar de onevenwichtige financiering van de zogenaamde 'ontziemaatregelen'. Deze leggen direct of indirect een loondruk op oudere werknemers. Het is wat de FNV betreft gewenst dat deze ontziemaatregelen evenwichtiger gespreid over de hele loopbaan worden gefinancierd. De omzetting van de VUT naar flexibel pensioen is in dat verband een goed voorbeeld van hoe het wel moet. Door deze ingrijpende verandering wordt een flinke bijdrage geleverd aan een verbeterde relatie tussen loonkosten en productiviteit.

Ook voor de andere ontziemaatregelen is een dergelijke financieringsverschuiving geboden, uiteraard met behoud van de in de CAO neergelegde rechten voor individuele werknemers.

Daarmee komt spreekster toe aan de sollicitatieplicht voor boven 57½-jarige werkloze werknemers. Een onderwerp met een hoge symboolwaarde. Een maatregel die alleen sociaal verantwoord is als de arbeidsmarkt voor oudere werknemers weer in balans is. Die situatie is naar de mening van de FNV op dit moment nog lang niet bereikt. Uit de enerzijds- anderzijdsbenadering op blz. 104 en 105 van het advies, kan worden opgemaakt dat de raad hier ook niet eensluidend over denkt. Wel kan worden vastgesteld, dat in de raad overeenstemming is bereikt over de voorwaarden waaraan moet worden voldaan, voordat tot invoering van de sollicitatieplicht kan worden gekomen. Belangrijke elementen daarin zijn:

- Een grondige evaluatie van de op 1 mei van dit jaar ingevoerde meldingsplicht voor nieuwe 57½-jarigen.
- Een verbeterde toepassing van het begrip passende arbeid.
- Een goed leeftijdsbewust personeelsbeleid in ondernemingen.
- Voorkomen dat er sprake is van zinloos en frustrerend solliciteren.
- Een in ieder geval zeer gefaseerde invoering, waarin niet getornd wordt aan de positie van de 'oude' gevallen.

Het zal helder zijn, dat de FNV de uiteindelijke kabinetsvoorstellen op dit punt scherp zal toetsen aan deze gestelde randvoorwaarden en aan de dan bestaande situatie op de arbeidsmarkt voor oudere werknemers.

Het volgende punt waarvoor spreekster in haar bijdrage aandacht wil besteden, is de positie van oudere werknemers in geval van reorganisaties.

Terecht wordt aangegeven, dat de raad voorstander is van hantering van het leeftijdsafspiegelingsbeginsel. Bij collectieve ontslagen van twintig werknemers of meer, vindt een toetsing plaats op dit beginsel door de regionaal directeur van het arbeidsbureau. In de praktijk blijkt echter dat dit afspiegelingsprincipe vaak wordt omzeild door een opeenvolgende reeks van collectieve ontslagen, omdat het aantal ontslagen werkne-

mers niet per jaar, maar per cluster van ontslagen wordt getoetst. Een andere sluipt-route is een reeks van ontslagen via de kantonrechter. De FNV gaat ervan uit dat het gebruik van deze sluiptroutes niet beoogd en zeker niet gewenst is.

Op ondernemingsniveau moeten afspraken gemaakt worden om dit misbruik te voorkomen en in alle gevallen het afspiegelingsprincipe toe te passen en geen onnodige lasten af te wentelen op de WW.

Daarmee stapt spreekster over naar de fiscale facilitatie van de VUT. In de publiciteit rond het concept SER-advies is ten onrechte de indruk gewekt, dat de SER voorstelt om de fiscale facilitatie van de VUT op termijn geheel te beëindigen. Daarvan is echter geen sprake. De SER wijst naar de mogelijkheid om voor nieuwe VUT-regelingen deze fiscale faciliteit niet open te stellen. Daarnaast wijst de SER terecht op de wenselijkheid van omzetting van bestaande VUT-regelingen naar flexibele pensioenregelingen. Dit proces is op dit moment al volop gaande. Voor de meeste werknemers is het inmiddels geregeld. In de overgangperiode blijven VUT-elementen nog in ieder geval voor oudere werknemers bestaan. Het is gewenst dat in deze gemengde flexibel pensioen/VUT-situatie de fiscale faciliteit voor de VUT gehandhaafd blijft. De FNV zou het buitengewoon ongewenst vinden als aan die situatie getornd wordt.

Ter afsluiting van haar betoog merkt spreekster op dat het thema 'Prettig Werken na je Veertigste' veel emoties oproept en bij werknemers sterk blijkt te leven. Zij bespeurt een positieve basishouding bij werknemers om de tweede helft van de loopbaan beter in te richten dan nu nog veelal het geval is. Haars inziens is die positieve basishouding hard nodig, om tot de gewenste mentaliteitsverandering te komen. Een dergelijk beleid zal nu in gang moeten worden gezet en zij meent dat dit SER-advies een vruchtbare basis biedt om dit proces de komende jaren volop in gang te zetten.

Ten slotte geeft spreekster te kennen dat de FNV kan instemmen met de hedenochtend uitgereikte amendementen.

Terpstra De Werkgroep Arbeidsdeelname Ouderen heeft, aldus de heer Terpstra, in relatief korte tijd een ontwerpadvies geproduceerd. Dit advies verdient in bestuurlijke zin het predikaat 'evenwichtig' en heeft dan ook de instemming van de bij de vakcentrale CNV aangesloten bonden.

Spreker wil niet verhelen dat dit ontwerpadvies intern tot de nodige discussie heeft geleid. Dit omdat het een aantal onderwerpen bevat die zeer gevoelig liggen bij de respectievelijke achterbannen. Hij kan dan ook de door mevrouw Jongerius naar voren gebrachte emotionele lading onderschrijven en noemt als voorbeeld de sollicitatieplicht. De teksten zijn ook op dit onderdeel zeer zorgvuldig geformuleerd, terwijl men tegelijkertijd weet dat de inhoudelijke beoordeling van het geschrevene heel divers is. Opvallend is dat niet zozeer de teksten tot intern debat hebben geleid en de interne discussie hebben aangewakkerd, maar opvattingen en meningen over het ouderensbeleid die rijp en groen door elkaar en over elkaar tuimelden in de publiciteit. Daar waar de werkgroep de nodige zorgvuldigheid in acht nam, was het tegelijkertijd de politiek die het niet kon nalaten te reageren. De minister van Economische Zaken meende te moeten zeggen dat het principe dat mensen tot hun zestigste zouden moeten werken haar 'als een graat in de keel stak'. Haar opmerking leidde op zich weer tot de nodige verstikkingsverschijnselen bij de bonden. Dergelijke uitgesproken politieke uitspraken zijn vaak de aanleiding om de inhoud van het ontwerpadvies op een andere wijze te bezien dan voorheen. CNV-bonden vermoeden politieke valstrikken. Zij erkennen de eigen verantwoordelijkheid maar vragen tegelijkertijd van de politiek om zich verantwoord te gedragen.

Deze gang van zaken was voor onder andere de Onderwijsbond CNV de aanleiding voor duidelijke kanttekeningen te plaatsen bij onderdelen van het advies. Men is van mening dat op basis van dit SER-advies geen inbreuk gemaakt mag worden op bestaande regelingen.

Het Ontwerpadvies zegt dat ook de beeldvorming met betrekking tot het functioneren van oudere werknemers van belang is. Letterlijk staat geschreven "Uitgaande van de levende opvatting dat het in dienst houden van oudere werknemers complex en tijdrovend is, is het wel een logisch proces van complexiteitsreductie door werkgevers om te kiezen voor uitstroom in plaats van ouderenbeleid."

In de praktijk ziet men, zoals mevrouw Jongerius ook al aangaf, heden ten dage voorbeelden van dit denken. Kijk naar reorganisaties van dit moment. Het is eerder uitzondering dan regel dat er bij de aankondiging van een reorganisatie geen melding wordt gemaakt van een regeling voor ouderen.

Toch wordt langzaam een kentering in dit denken zichtbaar. Meer en meer wordt door sociale partners, bij reorganisaties, voor ouderen de weg gekozen van bemiddeling naar een andere baan. Verantwoordelijkheid wordt genomen, soms tegen de stroom in.

Tegelijkertijd moet men constateren dat op bedrijfsniveau vele ouderen via individuele regelingen door de achterdeur van de arbeidsmarkt verdwijnen. Als men de gewenste vergroting van arbeidsparticipatie van ouderen serieus gestalte wil geven, dan is ook op dit punt een mentaliteitsverandering noodzakelijk. Het CNV zal daarom het specifieke punt van individuele afvloeiingsregelingen via de kantonrechter binnenkort in de Agendacommissie van de Stichting van de Arbeid aan de orde stellen.

De Sociaal-Economische Raad heeft bij vaststelling van dit advies de in de praktijk zo benodigde zorgvuldigheid naar mensen in acht genomen. Het is nu aan de sociale partners om dit in de praktijk te concretiseren en daaraan invulling te geven, en het is aan het kabinet om tot een even zorgvuldige afweging te komen.

Spreker geeft te kennen dat het CNV kan instemmen met de heden voorgelegde amendementen en besluit zijn betoog met een woord van dank in de richting van het SER-secretariaat voor haar werkzaamheden die, ook nu weer, onder grote tijdsdruk zijn verricht. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de voorzitter van de werkgroep, de heer Leijnse. Hij is er naar de mening van spreker in geslaagd, ondanks de verschillen van opvatting die zich op momenten openbaarden, toch tot een unaniem gedragen advies te komen.

W. Muller De heer W. Muller hoopt dat de voorzitter de buitenlandse gasten uitlegt wat begrippen als RIB, REB en ADO betekenen. Voor niet-ingewijden is het bijzonder moeilijk; hedenochtend constateerde men nog dat ADO eigenlijk een voetbalvereniging is.

Aan de orde is een helder, overeenkomstig de tradities van de SER, stevig geanalyseerd en goed onderbouwd advies. Dank hiervoor aan de voorbereidingscommissie en het secretariaat. Het advies heeft ook een kloek formaat, maar er staat geen woord te veel in. Misschien op sommige plaatsen wel woorden te weinig, want het onderwerp heeft zo zijn subtiele onderdelen. Harde, directe uitspraken doen dan meer kwaad dan goed, maken meer kapot dan er wordt opgebouwd. Partijen zijn het erover eens dat de participatie van ouderen onvoldoende is en dat er een cultuuromslag moet plaatsvinden om de deelname van ouderen aan het arbeidsproces te vergroten. Een dergelijke cultuuromslag bereikt men echter niet door oudere werknemers allerlei verplichtingen op te leggen. Door hen bijvoorbeeld als het ware te dwingen een andere baan te accepteren met een lagere beloning omdat dat beter bij de productiviteit van de oudere zou passen. Waarbij er gemakshalve van wordt uitgegaan dat de productiviteit in het algemeen met het ouder worden afneemt, quod non.

De huidige generatie ouderen is nog volledig gericht op vrijwillig vervroegde uittreding. Nog maar enkele jaren geleden werd deze groep ouderen voorgehouden dat het beter was als ze plaats zouden maken voor jongeren. Zelfs de nieuwe ouderen zijn opgegroeid met de wetenschap dat eens de VUT gloort. Vrijwillige uittreding, maar met een zodanige druk op de mensen dat het volstrekt niet als vrijwillig werd ervaren. De trend is destijds gezet en vervroegde uittreding was en is nog steeds een volstrekt

aanvaarde optie om het arbeidsproces te verlaten. Nu nog, zo meent spreker, want heden ten dage worden er nog steeds ouderenregelingen afgesproken en zeker niet op instigatie van de vakbeweging. Men moet er niet omheen draaien: in menig grootbedrijf is het aantal 60+ers op één hand en het aantal 55+ers op twee handen te tellen. De MHP onderschrijft dat er meer gevoel van noodzakelijkheid onder alle partijen moet ontstaan, sterker nog, spreker herinnert er graag aan dat enkele jaren geleden de MHP-bond

De Unie uitvoerig is ingegaan op dit onderwerp. Dat heeft men intern ook wel geweten, want het is zoals gezegd een moeilijk onderwerp, maar men heeft het aangedurfd om hierover een indringende dialoog met de leden aan te gaan. Men heeft daarbij zelfs het D-woord niet vermeden. Demotie was toen en is nu nog geen taboe. Het is wel gebleken dat het heel moeilijk is de negatieve lading van dit woord af te nemen. Ook in dit advies lukt dat niet. Het vervangen van het D-woord door het zinnetje 'het doen van een stapje terug' is in elk geval geen bijdrage in de goede richting. Ingebed in een leeftijdsbewust personeelsbeleid, gebaseerd op vrijwilligheid en niet automatisch gericht op minder werken en verdienen maar meer op anders werken, aangepast werken, is demotie een bespreekbaar element.

Een leeftijdsbewust personeelsbeleid vormt naar de zienswijze van spreker de basis voor de culturomslag. De werknemers op wie van meet af aan een dergelijk beleid wordt toegepast zullen het als vanzelfsprekend ervaren dat zij tot hun 65e en misschien zelfs wel langer blijven werken. In het advies staat een aantal aanbevelingen om dit beleid vorm te geven. Van een aantal is spreker zeer gecharmeerd. De raad zal begrijpen dat de MHP het inpassen van een à la carte systeem van arbeidsvoorwaarden in een dergelijk personeelsbeleid gaarne onderschrijft. Bij de aanbeveling over employability plaatst spreker wel de kanttekening dat dit niet dé oplossing voor alle problemen is. Afgezien van het feit dat invulling van employability zo langzamerhand flink is afgedwaald van de oorspronkelijke Angelsaksische inhoud, te weten het verbeteren van het aanpassingsvermogen van de werknemer en het in zijn ogen een verzamelwoord is geworden voor 'een leven lang leren', moeten wij ons blijven realiseren dat de huidige werkenden die nog niet gewoon zijn aan een dergelijke formule, met grote moeite in een dergelijk proces kunnen worden betrokken.

Enkele jaren geleden is er in een bedrijf, spreker zal de naam niet noemen, een poging gedaan de productiewerkers op MBO-niveau te brengen. Dat betekende voor de meerderheid van deze medewerkers vijf jaar lang veertien uur per week studeren en dat naast het werk en het gezin. Er is voorzover spreker bekend, dan ook van dit plan afgezien: laat eenieder met beide benen op de grond blijven.

Een enkel woord over de sollicitatieplicht. Het is duidelijk, de tekst is een compromis. De plannen in het regeerakkoord om de sollicitatieplicht weer in te voeren vond spreker 'de wagen voor het paard spannen'. Dat kan dus niet. Er zullen nu zeker banen zijn waarvoor ouderen in aanmerking komen, maar die worden straks zeker gesignaleerd zonder dat er verplicht wordt gesolliciteerd. De MHP stemt in met de tekst maar merkt op dat ook bij gefaseerde invoering de rigiditeit, die nu eenmaal inherent is aan een verplichting, geen ruimte laat voor andere oplossingen. Je zult maar een jaar verplicht tevergeefs solliciteren en weten dat je dat het volgend jaar weer zal moeten. De RIAGG's hebben het al druk genoeg.

De MHP stemt van harte in met hetgeen in het advies wordt opgemerkt over de sociale verzekeringen. Men moet er echter attent op blijven dat in het geval men mensen op latere leeftijd wil verleiden om werk te aanvaarden vanuit een uitkeringssituatie er iets geregeld moet worden ten aanzien van de bescherming van de inkomenspositie. Het advies zegt hier niets over. Toch is het een belangrijk aandachtspunt omdat de WW een urenverzekering is en geen loondervingverzekering in strikte zin.

Voorts is de MHP het gaarne eens met de omzetting van VUT-regelingen in flexibele pensioenregelingen. En dit niet alleen omdat het in het advies van de Stichting van de Arbeid en derhalve ook in dit advies staat, maar omdat het zijn overtuiging is dat een

dergelijke omzetting nuttig en nodig is. Het mag echter niet zo zijn dat de politiek deze flexibele pensioenregelingen zo onaantrekkelijk maakt, dat men er uiteindelijk geen gebruik van maakt en dus noodgedwongen blijft werken. Dan lijkt het wel dat aan de doelstelling van het aan het werk houden van ouderen wordt voldaan, maar dat geschiedt dan op dubieuze gronden. De MHP wil dat het een échte keuze is, waarbij de afweging om te werken of te stoppen met werken in redelijkheid kan worden gemaakt. In die zin is er ook een samenhang met andere arbeidsvoorwaarden. Spreker noemt de bedrijfsspaarregelingen die ingezet moeten kunnen blijven worden voor pensioenregelingen en niet in de laatste plaats voor het flexibele deel ervan.

Er ligt een goed en helder advies voor. Spreker betreurt het dat Staatssecretaris Hooger-
vorst niet kon wachten om al negatief commentaar te hebben. Misschien past dit in de
stijl waarmee de sociale partners de laatste tijd worden benaderd. Jammer, want op
die manier raakt men meer en meer in de sfeer van het 'wassende water'.

Kolnaar Om ten minste drie redenen hecht de heer Kolnaar groot belang aan het voorliggende
advies. Eerstens noopt de huidige schaarste op de arbeidsmarkt tot inspanningen
gericht op een zo mogelijk grotere arbeidsdeelname. Hetzelfde geldt voor de te ver-
wachten problematiek rond de vergrijzing. In de derde plaats is er het niet nader ge-
noemde maar wel zeer algemene probleem, in het verlengde van de door de SER ge-
formuleerde doelstelling van de hogere arbeidsparticipatie, hoeveel al dan niet vrij-
willige inactiviteit wij wensen te accepteren.

Zoals gebruikelijk zijn de analyses erg goed, terwijl er bovendien in het advies een
groot aantal maatregelen is voorgesteld waarmee spreker van harte kan instemmen
en die zijns inziens een juiste oplossing bieden voor de problematiek. Hij doelt hierbij
bijvoorbeeld op het personeelsbeleid binnen bedrijven en de ombouw van VUT-rege-
lingen richting FPU-regelingen.

Ook de unanimititeit van het advies onderschrijft spreker van harte, waarbij hij evenwel
gaarne wil verduidelijken hoe zijn persoonlijke positionering past in die unanimititeit.

Spreker ervaart het als intrigerend dat op basis van de analyses vrijwel direct werd
geconstateerd dat de arbeidskosten van oudere werknemers hoger zijn dan die van
jongere werknemers. Tijdens de discussies in de commissie, en ook zojuist in deze
raadsvergadering, werd opgemerkt dat de loonschalen die hierin een belangrijke rol
spelen, doorlopen tot circa veertig jaar. Dat brengt spreker evenwel niet verder dan de
constatering dat dus vanaf het veertigste jaar hoe dan ook de arbeidskosten van oude-
ren hoger zijn dan die van jongeren. Zoals verwoord op de pagina's 25 tot 27 van het
advies kan hieruit slechts geconcludeerd worden dat de ouderen in een ongunstige
concurrentiepositie zitten ten opzichte van de jongeren. Een en ander zou kunnen
worden opgevangen door de productiviteit van ouderen te verhogen, doch in het-
zelfde tekstdeel is aangegeven dat de stijging van de productiviteit van ouderen zich
niet in dezelfde mate voltrekt als de stijging van de arbeidskosten, zodat er dus sprake
is van een stijging van de arbeidskosten per eenheid product voor de oudere werkne-
mer.

Van dat gegeven uitgaande zijn er twee manieren om het bijna noodzakelijk daaruit
voortvloeiende vervolgproces te keren. Dat vervolgproces behelst dat er door die on-
gunstige concurrentieverhoudingen een substitutieproces op gang dreigt te komen
tussen oudere en jongere werknemers waarbij de jongeren dus eerder kans hebben
op werk en minder kans hebben op ontslag in vergelijking met ouderen.

De eerste serie oplossingen ligt in het beperkte kader van de arbeidsvoorwaarden op
zich. Spreker denkt daarbij zeker niet aan zaken als demotie. Denkbaar is wel dat door
middel van een snellere groei in de arbeidsvoorwaarden van jongeren iets kan wor-
den gedaan aan de ongunstige verhoudingen. Spreker betreurt het enigszins dat in
het advies niet expliciet is verwoord dat gepoogd moet worden de arbeidskosten van
ouderen terug te dringen. Volstaan wordt met de opmerking dat die kosten niet verder
omhoog mogen.

Zoals mevrouw Jongerius eerder al aangaf, wordt hierop één uitzondering gemaakt door te wijzen op de mogelijkheid van een andere financieringswijze van de ontzietmaatregelen. Overigens is spreker op dit punt niet geheel gerustgesteld omdat in de desbetreffende passage niet is vermeld dat een andere financieringswijze niet noodzakelijkerwijs betekent dat de kosten veranderen. Het is hem niet duidelijk of de voorgestelde financieringswijze al dan niet wordt verhaald op de arbeidskosten.

Indien men, en dat is mogelijk, aan de arbeidskostenverhoudingen op zich niet veel wil doen en de zaken het liefst laat zoals ze thans zijn, dient men zich vervolgens te beraden over aanpalende omstandigheden, waarbij spreker nadrukkelijk doelt op zaken rond het ontslagrecht, een sollicitatieplicht en de VUT zowel wat betreft de fiscale facilitatie ervan als versus de FPU. Indien niet gewerkt wordt aan het opheffen van het verschil in arbeidskostenniveau tussen jongeren en ouderen, ligt in de visie van spreker een gelijkschakeling van die belerende (institutionele) factoren voor de hand. De in het advies aan deze onderwerpen gewijde passages overtuigen spreker niet helemaal en zijn voorkeur zou uitgaan naar een iets markantere formulering.

Spreker signaleert een apart probleem dat zich voordoet bij de omschakeling van VUT naar FPU. Kennelijk is niet helemaal duidelijk wat die omschakeling nu precies inhoudt. Kern voor spreker is dat er bij FPU-regelingen sprake moet zijn van 'actuariële eerlijkheid'. Met andere woorden, er moet een duidelijk verzekeringstechnische equivalentie zijn tussen het gebruik maken van de rechten en het betalen van de rechten. Hij bepleit dat aan dat aspect nadrukkelijk aandacht wordt besteed in de voor 2001 aangekondigde evaluatie.

Er ligt, aldus spreker, een mooi advies voor, doch hij behoudt zijn twijfels over de vraag of de verschillende oplossingsrichtingen voldoende markant zijn. Hij sluit zijn interventie af met de opmerking dat voor hem op de achtergrond levensgroot de vraag blijft spelen of met de inmiddels door de Tweede Kamer aangenomen Wet Fiscale behandeling pensioenen de juiste weg wordt ingeslagen. Het lijkt hem niet onverstandig dat alle betrokken partijen zich daarover nogmaals in tweede instantie zorgvuldig beraden.

Goudswaard

Gezien het ongebruikelijk groot aantal sprekers uit de kring van de onafhankelijke geleiding in de raad, zal de heer Goudswaard zijn interventie kort houden. Het voorliggende ontwerpadvies geeft naar zijn oordeel een belangrijk signaal af. In de eerste plaats de 'sense of urgency' die uit het advies spreekt. Het is buitengewoon belangrijk dat de arbeidsdeelname van ouderen duurzaam en flink omhoog gaat in het licht van zowel de fundamentele veranderingen op de arbeidsmarkt als de vergrijzing. Wanneer hij de onderhandelingen in Duitsland over vervroegde pensionering volgt, realiseert hij zich dat dát besef aldaar in ieder geval nog niet helemaal is doorgedrongen. Het advies wijst weliswaar een aantal van de door het kabinet gesuggereerde maatregelen ter verhoging van die participatie af, doch op zich is dat – gezien de grote hoeveelheid voorgestelde maatregelen – niet verbazingwekkend.

Het is spreker opgevallen dat de beleidsopties die het kabinet noemt niet gestoeld zijn op een analyse van de oorzaken van de huidige lage arbeidsdeelname van ouderen. In het advies wordt een dergelijke analyse wél gepresenteerd en daaruit blijkt dat er sprake is van een complex aan factoren. Factoren zoals de relatief hoge arbeidskosten van ouderen, omstandigheden op het werk, gezondheid en 'last but not least' de financiële aantrekkelijkheid van vroeger stoppen. Er zijn verschillende empirische onderzoeken die uitwijzen dat de incentivestructuur rond uittreding een kwantitatief buitengewoon belangrijke determinant is. Ook in het buitenland is dit verschijnsel waarneembaar, doch in Nederland is de aanzuigende werking van sommige regelingen, en met name van de VUT, relatief bijzonder groot. In reactie hierop wordt vaak aangevoerd dat de beslissing om vervroegd uit te treden een vrijwillige beslissing is. In de meerderheid van de gevallen zal dit ongetwijfeld het geval zijn en dient dit ook zo te blijven, mits – zo meent spreker – men er zelf voor gespaard heeft. Waar het hem om

gaat is dat de vrijwillige beslissing wordt genomen in een configuratie die gericht is op vroeg uittreden. Het wordt van mensen verwacht, er wordt vaak zelfs op aangedrongen en het wordt in ieder geval financieel aantrekkelijk gemaakt. Zijns inziens dient de configuratie zodanig te veranderen, dat steeds meer mensen vrijwillig de beslissing nemen om langer door te werken. Daarvoor is niet alleen de door voorgaande sprekers genoemde cultuuromslag nodig, doch ook een behoorlijk aantal concrete beleidsmaatregelen. Het sociaal beleid in ondernemingen, inclusief de scholing, kan verder geconcretiseerd worden en het proces van omzetting van de VUT in flexibele pensioenregelingen kan versneld worden door de afschaffing van de fiscale facilitering van de VUT. Persoonlijk is spreker geneigd grote haast te maken met deze laatste maatregel.

Ook de voorgestelde herinvoering van de sollicitatieplicht ervaart spreker als een belangrijk signaal tegen de achtergrond van het principe dat oudere werknemers ook 'gewone' werknemers zijn met dezelfde rechten en plichten. Spreker onderschrijft de stelling van de vakbeweging dat in dezen de redelijkheid in acht moet worden genomen; het gaat hem om het principe en niet zozeer om de exacte timing. Datzelfde geldt voor meerdere onderdelen van het advies. Spreker is gelukkig met de oproep in het advies met betrekking tot matiging van de bovenwettelijke aanvullingen op WW-uitkeringen, uiteraard onder erkenning van de onderhandelingsvrijheid van sociale partners op dit punt. Hij heeft zelfs de neiging die oproep te generaliseren. In alle eerlijkheid kan worden geconstateerd dat het advies betrekkelijk weinig aandacht besteedt aan de WAO en alleen al om die reden meent spreker dat het onderwerp uitgebreid aan de orde moet worden gesteld in het kader van de middellangetermijnadvisering.

Concluderend stelt spreker dat het advies een buitengewoon nuttige eerste stap is, doch dat vaststaat dat in de toekomst meerdere stappen moeten volgen.

Asscher-Vonk

Mevrouw Asscher-Vonk veronderstelt dat het groot aantal sprekers mogelijk toe te schrijven is aan het feit dat er zich in de zaal een relatief groot aantal ervaringsdeskundigen op het onderhavige terrein bevindt. Spreekster wil een drietal opmerkingen plaatsen bij het voorliggende ontwerpadvies; de eerste heeft betrekking op de probleemanalyse, de beide volgende op de 'belendende percelen'.

Spreekster sluit zich aan bij de lovende woorden over de analyse waarop het advies gebaseerd is. Zij wil daaraan evenwel een element toevoegen. Uit tabel 3.1 op pagina 15 blijkt dat de arbeidsparticipatie van de groep tussen vijftien en zestig jaar, conform de verwachtingen, de afgelopen jaren is afgenomen. Aangenomen wordt dat die trend zich zal voortzetten. De tabel toont ook aan dat in de jongere cohorten mannen en vrouwen elkaar wat de arbeidsdeelname betreft veel dichter naderen dan in de oudere cohorten het geval is. Voorstelbaar is dat op het moment dat de gelijkere deelname aan arbeid van mannen en vrouwen ook tot de oudere cohorten is doorgedrongen, dat iets betekent voor de neiging om vervroegd uit te treden. Spreekster tracht deze veronderstelling te verduidelijken. Gemiddeld genomen is bij vijftig- tot vierenzestigjarigen een driedeling in het leven te zien: leren, werken en uitrusten/genieten. De jongere cohorten daarentegen vertonen een minder lineair leven. Daarvoor zijn allerlei oorzaken aan te wijzen en een daarvan is dat een substantiële loopbaanonderbreking reëel en normaal is geworden. Tegen de achtergrond van 'een leven lang leren' kan de loopbaanonderbreking worden benut om te leren. De minder lineaire ontwikkeling hangt ook samen met de combinatie van arbeid en zorg, die in de generatie waarvan spreekster deel uitmaakt veelal resulteerde in een 'damesdip', doch waarmee in toekomstige cohorten zowel mannen als vrouwen geconfronteerd zullen worden. Loopbaanonderbrekingen worden ook ingegeven door de behoefte aan 'opfrissen' en 'bijtanken', nodig om de toenemende arbeidsproductiviteit en het zich steeds versnellende levenstempo aan te kunnen.

Dergelijke ontwikkelingen kunnen leiden tot het 'meer gewoon worden' van substantiële onderbrekingen in het beroepsleven, waardoor er minder vervroegd wordt uitgetreden en er minder sprake is van 'een kuil in het midden'. Dit alles zal leiden tot meer 'patch work biographies', een verschijnsel wat tot op heden hoofdzakelijk bij vrouwen werd waargenomen.

Het recht en het sociaal beleid moeten leren daarmee rekening te houden, bijvoorbeeld door anciënniteit of de afwezigheid daarvan anders te waarderen, of door een gewijzigde systematiek bij de opbouw van pensioenen. Met verwijzing naar de discussie rond het onderwerp arbeid en zorg, stelt spreekster dat dergelijke maatregelen al in ontwikkeling zijn. Het ontstaan en het 'gewoner worden' van patch work biographies zal haars inziens ook tot gevolg hebben dat er een autonome beweging te verwachten is, behelzend dat de rustperiode niet vooral aan het einde van het arbeidzaam leven plaatsvindt, doch veelal ergens in het midden, bijvoorbeeld tussen de dertig en veertig jaar of tussen de vijftig en vijfenvijftig jaar. Doordat mensen er na een onderbreking weer met veel plezier tegenaan gaan, zal de behoefte om vroeg te stoppen met werken – thans aanwezig bij een groot aantal mensen uit het huidige leeftijdscohort vijftig- tot zestigjarigen – afnemen.

De consequentie van deze observatie is dat bij de ontwikkeling van beleid, gericht op het bevorderen van de arbeidsparticipatie van ouderen, nadrukkelijk betrokken moet worden het faciliteren van onderbrekingen in het arbeidsleven op jongere leeftijd.

Vervolgens gaat spreekster kort in op een haars inziens belangrijk belendend terrein in dit verband, te weten het recent ingediende wetsvoorstel in verband met het verbod van leeftijdsdiscriminatie. Spreekster attendeert op een eerdere waargenomen parallelle beweging: enerzijds de noodzaak om de arbeidsdeelname van bepaalde groepen omhoog te brengen en anderzijds voorstellen voor non-discriminatiewetgeving. Een dergelijk parallel proces heeft zich eerder voltrokken bij vrouwen en bij deeltijders. Zowel het wetsontwerp als het advies ademt de sfeer dat ongelijke behandeling op grond van leeftijd dient te worden voorkomen. Bij het bepalen van beleid dient zorgvuldig te worden bezien welke uitzonderingen op het verbod van leeftijdsdiscriminatie kunnen worden toegelaten, en moet gescreend worden of de toegelaten uitzonderingen geen afbreuk doen aan het in het advies bepleite streven naar een grotere ouderenparticipatie.

Men moet bij de invulling van het begrip objectieve rechtvaardiging in de gaten houden dat een beleid dat gericht is op het bevorderen van de arbeidsdeelname boven een bepaalde leeftijd, een hoger doel is en dat derhalve een ondernemingsdoel dat afbreuk doet aan een dergelijk beleid, niet legitiem is om het onderscheid op leeftijd te rechtvaardigen. Dergelijke maatregelen, die juist afbreuk doen aan de arbeidsdeelname van ouderen, kunnen de toets van non-discriminatie naar leeftijd niet weerstaan en het lijkt spreekster een goede zaak dat dergelijke punten worden meegenomen bij de behandeling van het wetsontwerp.

De derde opmerking van spreekster heeft betrekking op het wetsvoorstel leeftijdsdiscriminatie en de omstandigheid dat daarbij het onderwerp ontslag niet behoort tot de onderwerpen waarbij leeftijdsdiscriminatie verboden is. Algemeen bekend is dat ontslag een belangrijke bron van afvloeiing van oudere werknemers is. Vanuit die optiek alsmede vanuit het oogpunt van het parallel opkomen van enerzijds het bevorderen van de arbeidsdeelname en anderzijds de bestrijding van discriminatie, ervaart zij dit punt in het wetsvoorstel als een gemiste kans. Wanneer sociale partners het belang inzien van een eenduidige ontwikkeling tussen het een en het ander, zullen zij zich ervoor moeten inspannen om in CAO's zeker te stellen dat leeftijd niet een reden van ontslag kan zijn. Die handschoen dient haars inziens niet alleen door sociale partners te worden opgepakt, doch ook door de Tweede Kamer en de politiek in den brede. Spreekster bepleit uitbreiding van de werkingsfeer zowel in de wet als in de geest omdat het buiten beschouwing laten van ontslag leidt tot een contrair signaal van het signaal dat de SER in het voorliggende advies afgeeft.

Don Gezien het grote aantal interventies zal ook de heer Don pogen zijn bijdrage kort te houden. Met dit ontwerpadvies wordt een belangrijke stap gezet, iets wat waarschijnlijk ook de oorzaak is van het grote aantal interventies. Een belangrijke stap, omdat eerdere pleidooien van de raad voor een hogere arbeidsdeelname van ouderen in dit advies ook vertaling krijgen in concrete beleidsaanbevelingen, zowel in de richting van de overheid als ook, en dat is in dit dossier minstens zo belangrijk, in de richting van het bedrijfsleven. Tegelijk denkt spreker, evenals voorgaande sprekers, dat deze belangrijke stap gevolgd zal moeten worden door verdere stappen om tot een evenwichtige arbeidsdeelname van ouderen te komen. Voordat hij nader toelicht wat hij hier met 'evenwichtig' bedoelt, gaat hij in op de hoofdlijnen van de analyse.

Genoegzaam bekend is dat de Nederlandse bevolking in de komende decennia verder zal verouderen. Het aandeel van 65-plussers neemt toe, maar ook de bevolking in de beroepsgeschikte leeftijden wordt ouder. Als de arbeidsparticipatie in deze leeftijdsgroepen niet verandert, zal door veroudering een daling in de participatiegraad onder 65-minners optreden van drie à vier procentpunten tot 2010. Tegelijk zou dit een groeiende inactiviteit onder 65-minners betekenen, die bij de bestaande verhoudingen grotendeels collectief gefinancierd zou zijn. Alleen al om die reden is het belangrijk om de participatie in de leeftijdsgroepen onder de 65 jaar te vergroten, een additioneel belang is gelegen in het groeiend aandeel 65-plussers, dat immers een flinke opwaartse druk zal leggen op de collectieve uitgaven, met name door de leeftijdsafhankelijke kosten van AOW en zorg. Langetermijnscenario's laten zien dat een groei van de arbeidsdeelname van ouderen én vrouwen via vergroting van het draagvlak een zeer wezenlijke bijdrage kan leveren aan de financiering van die vergrijzingslasten. Verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen door vermindering van het gebruik van collectief gefinancierde uittreedroutes, zoals WAO en VUT, levert een dubbele bijdrage: ze draagt niet alleen bij aan draagvlakverbreding, maar ook aan een reductie van de uitkeringsuitgaven.

De huidige krapte op de arbeidsmarkt wordt in het ontwerpadvies ook aangevoerd als argument om te pleiten voor een hogere arbeidsdeelname van ouderen.

Spreker wil dat argument niet helemaal wegpoetsen, maar wel opmerken dat men moet waken voor wat bekend staat als de 'Lump-of-Labour Fallacy': werkgelegenheid is niet iets wat los van het arbeidsaanbod tot stand komt en vervolgens op verschillende manieren verdeeld kan worden over potentiële werknemers. Die denkfout is in het verleden wel gemaakt en komt ook nu nog voor, met name als het gaat om werkloosheidsproblemen; in de visie van spreker dient hij evenwel ook toegepast te worden op de kraptes waarmee men nu te maken heeft. Een kunstmatige verlaging van het arbeidsaanbod, zoals nu in Frankrijk wordt beproefd en zoals Goudswaard opmerkte ook in Duitsland in discussie is, leidt hoogstens tijdelijk tot een lagere werkloosheid, maar zal op termijn vooral de werkgelegenheid zelf schaden. Omgekeerd vindt een verruiming van het arbeidsaanbod, bepleit in het advies, uiteindelijk zijn weg naar een hogere werkgelegenheid. De krapte op de Nederlandse arbeidsmarkt helpt natuurlijk wel om een hogere arbeidsdeelname van ouderen te bereiken en met minder aanpassingsproblemen te realiseren, en dat is een gelukkige omstandigheid.

Zoals in het advies wordt aangegeven is een zekere mentaliteitsomslag nodig om tot een hogere arbeidsdeelname van ouderen te komen. Werkgevers en werknemers dienen eraan te wennen dat werken tot voorbij je 60e levensjaar normaal is. Dan is het ook logisch dat reeds in een vroegtijdig stadium geïnvesteerd wordt in de employability van die toekomstige ouderen, en dat het arbeidsvoorwaardenbeleid, het arbeidsomstandighedenbeleid en het arbeidsmarktbeleid ruimte bieden, of ruimte maken, voor de oudere werknemer. Mevrouw Jongerius merkte al op dat dit advies een groot aantal aanbevelingen en ideeën bevat op al die terreinen en dat de tijd ontbreekt daarop in te gaan. Vastgesteld kan worden dat het allemaal belangrijke bijdragen zijn aan die diverse terreinen.

Maar is het dan niet redelijk dat ouderen al ruim voor hun 65e levensjaar willen ophouden met werken? Die wens is op zichzelf legitiem; het probleem zit niet in de individuele wensen, maar in het prijskaartje waartegen die wensen kunnen worden ingewilligd. In de bestaande uittreedroutes van VUT, WAO en WW worden de individuele werknemers niet geconfronteerd met de werkelijke kosten van het uittreden. Als gevolg daarvan zien we dat het overgrote deel van de werknemers de arbeidzame periode vroeg afsluit. Uit onderzoek blijkt dat de wens om vroeg uit te treden verdwijnt zodra men wél met die werkelijke kosten wordt geconfronteerd. Die kosten zijn namelijk erg hoog.

Stel dat iemand niet op 65-jarige leeftijd wil stoppen met werken maar op 64-jarige leeftijd. En stel dat hij of zij hiertoe het ouderdomspensioen een jaar eerder in wil laten gaan, en daarom genoeg neemt met een lager ouderdomspensioen. Wil het pensioenfonds geen voor- of nadeel hebben dan moet een actuariael zuivere omrekening van die uitkering plaatsvinden. Dan blijkt dat één jaar eerder met pensioen opweegt tegen een negen procent lager pensioen. Als hij of zij dus uitzicht had op een ouderdomspensioen, inclusief AOW, van zeventig procent van het eindloon, dan verandert dat in krap vierenzestig procent. Bovendien is de opbouwperiode een jaar korter, waardoor een jaar opbouw missen in het ouderdomspensioen niet meer dan tweeënzestig procent van het eindloon kan bedragen, inclusief AOW. Als door één jaar eerder uittreden het ouderdomspensioen al zakt van zeventig naar tweeënzestig procent, dan kan men zich voorstellen hoe weinig ouderdomspensioen er over blijft voor degenen die reeds op 63-jarige leeftijd of op 62-jarige leeftijd willen uittreden.

Degenen die met deze actuariael zuivere omrekening van de kosten worden geconfronteerd zullen niet zo snel besluiten vroeg uit te treden. Het is daarom verheugend om te zien dat de sociale partners bezig zijn de VUT-regelingen, waarin actuariael zuivere omrekeningen niet aan de orde zijn, te veranderen in flexibele pensioenregelingen. En terecht geeft de raad in overweging om nieuwe VUT-regelingen niet meer fiscaal te faciliteren omdat zulke regelingen de verkeerde prikkels tot uittrading geven. En: gelijke monniken, gelijke kappen. Als die flexibele pensioenregelingen ook de verkeerde prikkels tot uittrading zouden geven, indien in deze regelingen een actuariael zuivere omrekening zou ontbreken, dan behoren ook die regelingen niet in aanmerking te komen voor fiscale faciliteiten. Terecht bevat het ontwerpadvies daarom de aanbeveling om de Wet fiscale behandeling pensioenen op dit punt te evalueren, en indien nodig aan te scherpen. Deze maatregelen zullen ertoe bijdragen dat "alle arbeidsgeschikte personen jonger dan zestig jaar blijven deelnemen aan het arbeidsproces", en dat het "proces van geleidelijke uittrading op basis van individuele preferenties" alleen plaats zal vinden in de leeftijdsgroep van zestig jaar en ouder, beter nog van tweeënzestig jaar en ouder. Het is dus niet de bedoeling, zoals sommigen menen, om ouderen tegen hun zin de arbeidsmarkt op te duwen, en evenmin, zoals anderen denken, om iedereen naar hartelust in staat te stellen tussen zestig en vijftig jaar met werken op te houden. Het gaat erom dat de keuze van het uittreedmoment van het juiste prijskaartje wordt voorzien. Als die keuze voor een moment van vervroegd uittreden plaatsvindt op basis van een goede afweging van de daarmee gemoeide maatschappelijke kosten en baten, dan zou spreker willen spreken van een 'evenwichtige' arbeidsdeelname van ouderen.

Door de omzetting van VUT-regelingen neemt de druk op de WAO en de WW als uittreedingsroutes nog toe. Dat is een extra uitdaging. In navolging van de adviesaanvraag gaat het advies niet nader in op de WAO, ook al ligt daar een duidelijke relatie met dit onderwerp. In de praktijk worden ouderen nog ontzien bij herkeuring en reïntegratie. In elk geval zou voorkomen moeten worden dat een geringer gebruik van VUT en WW tot een navenant groter beroep op de WAO leidt.

Voor de WW beveelt de raad aan om de sollicitatieplicht cohortsgewijs en onder voorwaarden opnieuw in te voeren. Bovendien beveelt de raad sociale partners aan om terughoudend te zijn met bovenwettelijke aanvullingen op de WW. Dit zijn twee wezenlijke elementen, die ook onderling samenhang vertonen: bescheiden bovenwettelijke aanvullingen vergroten de kans op succes van de sollicitatieplicht; en een strenger beleid ten aanzien van de sollicitatieplicht betekent dat er minder schadelijke effecten behoeven uit te gaan van nog resterende bovenwettelijke aanvullingen.

Spreker had een drietal vragen aan de rapporteur, maar die zijn alledrie ondervangen door de tekstwijzigingsvoorstellen die vanochtend zijn uitgereikt. Spreker is blij met de daarin neergelegde verbeteringen.

Samen met vele elementen uit het advies die spreker hier nu niet genoemd heeft, zoals de aanbeveling omtrent de ontslagleeftijd in CAO's, ligt een advies voor dat spreker aanmerkt als een belangrijk keerpunt. Het denken over de arbeidsdeelname van ouderen is al langer in beweging, maar niet eerder kwam de SER met zulke concrete aanbevelingen, vooral ook voor actie op decentraal niveau. Er is nog een weg te gaan, maar de bocht is genomen.

De Boer Het doet de heer De Boer genoegen dat hij eerder in de vergadering, geheel in het verlengde van de onderhavige problematiek en conform het motto 'walk the way you talk', een 'oudere jongere' heeft mogen voordragen als vice-voorzitter van deze raad. Voorts doet het hem deugd dat mevrouw Asscher haar eerdere opmerking "dat uitrusten en genieten pas aan de orde is in de derde levensfase", op een later moment in haar betoog heeft genuanceerd.

De lagere arbeidsparticipatie van mensen in de leeftijd van vijfenvijftig tot vijfenzeventig jaar, vindt zijn achtergrond in de ruime arbeidsmarkt van de jaren zeventig en tachtig. Het feit dat daarmee de vervroegde uittreding op gang is gekomen, heeft ook een bepaalde mentaliteit en een bepaalde cultuur met zich meegebracht, die gaat in de richting van een 'verworven recht'. Belangrijk aan dit advies is dat het erkent dat nu de arbeidsmarktomstandigheden veranderen, ook de cultuur en mentaliteit dienen te veranderen. In dat verband ervaart spreker het bijzonder passend en qua timing perfect, dat het NIPO afgelopen maandag een onderzoek publiceerde waaruit bleek dat achtenzestig procent van de zestig-plussers vindt dat men langer moet doorwerken; vijfenvijftig procent van de mensen die bijna zestig jaar zijn vindt dat, doch meent dat het vooral voor anderen moet gelden. Dus: een mooi streven maar wel voor een ander, hetgeen illustreert dat er nog veel moet veranderen, zowel in de mentaliteit van de mensen als op de arbeidsmarkt. In het kader van de arbeidsmarkt gaat het om twee partijen die verantwoordelijk zijn; eerst en vooral de sociale partners en, in ondersteunende zin, ook de overheid. Daarbij gaat het om een pakketje aan maatregelen dat betrekking heeft op het kostenaspect, het voor mensen aantrekkelijk maken om door te werken, employability en dergelijke zaken.

Doch, zoals gezegd, een eerste verantwoordelijkheid ligt bij sociale partners. Men moet toe naar een leeftijdsbewust en zelfs leeftijdsonafhankelijk P&O-beleid, er moet veel gebeuren aan om-, her- en bijscholing, employability, flexibiliteit én er moet worden gezorgd dat de arbeidskosten van ouderen niet onevenredig hoog worden ten opzichte van die van jongeren. De 'prijs' van de ouderen moet concurrerend zijn en spreker ziet de vervanging van de VUT door flexibele pensioenregelingen als een goede stap in die richting.

De overheid heeft een ondersteunende taak, hetgeen betekent dat ze eerst en vooral goed moet omgaan met de risico-inschatting die werkgevers maken als het gaat om het opnemen van ouderen in het arbeidsproces; risicoselectie moet worden voorkomen. Dat betekent, zo benadrukt spreker, dat er geen WW-differentiatie op het niveau van de individuele onderneming dient plaats te vinden. Dat leidt immers tot risicoselectie en "het paard achter de wagen spannen". Wél onder de voorwaarde van enige sectorale premiedifferentiatie van de WW, hetgeen dan weer aansluit bij het pleidooi voor het opdrachtgeverschap in de sociale zekerheid op sectoraal niveau. Dit biedt de mogelijkheid positief om te gaan met ouderenparticipatie.

De RCO staat positief tegenover het element van de fiscale faciliteit ten behoeve van ouderenparticipatie en ondersteunt voorstellen in die richting van harte. Daarbij dient gedacht te worden aan een afdrachtkorting voor werkgevers voor bepaalde groepen van oudere werknemers. Een geleidelijke uitbreiding van de sollicitatieplicht met een ophoging van de leeftijd, ziet de RCO als een belangrijk signaal voor de omslag in mentaliteit en cultuur.

Het pakket van maatregelen is terug te vinden in de eenentwintig voorstellen die aan het slot van het advies zijn opgenomen. Voor de goede orde benadrukt spreker dat deze ook gelden voor mensen boven de zestig jaar.

Hij eindigt zijn betoog met een woord van hulde in de richting van de voorbereidingscommissie, haar eminente voorzitter en het secretariaat.

De voorzitter Op verzoek van de voorzitter, reageert de rapporteur van de commissie, de heer Leijnse, op hetgeen in de spreekbeurten naar voren is gebracht.

Leijnse In de eerste plaats constateert de heer Leijnse dat hij geen kritiek heeft gehoord op de op het laatste moment ingediende amendementen, zodat hij aanneemt dat de raad zich hiermee kan verenigen.

Reagerend op de vraag van de heer Kolnaar over de arbeidskosten, merkt spreker het volgende op. De commissie heeft lang geworsteld met de vraag hoe de arbeidskosten van ouderen zich verhouden tot die van jongeren, respectievelijk tot de productiviteit van ouderen. Met in het verlengde daarvan de vraag of die verhouding een effect heeft op het vervroegd uittreden van ouderen respectievelijk de neiging van werkgevers om zich zo snel mogelijk van ouderen te ontdoen. Een en ander heeft geleid tot een naar de mening van spreker zeer genuanceerde tekst, samengevat in de passage op pagina 76 van het advies. Daarin zitten elementen die verschillend kunnen worden gewogen, doch dan wel in de volle breedte, om tot een goed beeld te komen. Daarin zit het element dat het onmiskenbaar zo is dat de arbeidskosten van ouderen gemiddeld hoger zijn dan die van jongeren, doch dat anderzijds in vergelijking tot werknemers van middelbare leeftijd, de arbeidskosten weer 'minder veel hoger' zijn. Daarin zit het element dat de productiviteit van ouderen – zoals ook benadrukt door de heer W. Muller – niet per definitie lager is dan die van jongeren. Integendeel, juist in snel veranderende productieprocessen waar kennis steeds sneller veroudert, is voorstelbaar dat juist de ervaring van ouderen een stabiliserende factor is die de productiviteit eerder verhoogt dan verlaagt. Vergelijkend onderzoek in ondernemingen die snel reorganiseren en ondernemingen die dat minder snel doen, lijkt in die richting te wijzen. De verhouding arbeidskosten-productiviteit bij ouderen en bij jongeren levert derhalve een zeer genuanceerd beeld op, waaruit geen eenduidige conclusies te trekken zijn. De commissie heeft gepoogd in het advies het beeld zo genuanceerd mogelijk neer te zetten.

Spreker heeft begrepen dat er ten aanzien van de doelstelling van het beleid enige verwarring is gerezen, zelfs bij de minister van EZ. Die verwarring is niet nodig, wanneer men, aldus spreker, pagina 43 van het ontwerpadvies zorgvuldig leest. Samengevat staat in deze tekst dat het streven erop is gericht om op afzienbare termijn in Nederland de arbeidsparticipatie van de categorie vijfenvijftig- tot zestigjarigen op hetzelfde niveau te brengen als die van de categorie jonger dan vijfenvijftig jaar. Met andere woorden: gestreefd wordt naar een normaal gemiddelde arbeidsparticipatie tot en met het zestigste jaar. Dat is, aldus spreker, een heroïsche doelstelling als men ziet dat de participatie in de groep vijfenvijftig- tot zestigjarigen thans tweeënveertig procent is en de participatie in de groep vanaf dertig jaar op tweeënzeventig procent ligt! Er is dus sprake van een zeer vergaande doelstelling.

Voor de groep boven-zestigjarigen staat de commissie een patroon voor ogen van geheel of gedeeltelijk uittreden, op een leeftijd die afhankelijk is van de individuele preferentie, waarbij de individuele preferentie van werknemer/werkgever wordt bepaald door twee elementen; enerzijds de aantrekkelijkheid van de werksituatie met daarin bijvoorbeeld belastingsaspecten en anderzijds de financiële aantrekkelijkheid van het uittreden. Hoeveel heeft men opgebouwd en hoeveel kan men aan pensioen genieten op dat moment? Een en ander ligt voor iedere werknemer anders en daarom zou dat moment van geheel of gedeeltelijk uittreden op basis van de individuele preferentie moeten worden gekozen. De commissie zegt daarbij niet dat de "bijl moet vallen" bij vijfenzestig jaar, doch spreekt over de groep boven-zestigjarigen. Denkbaar wordt dat sommige werknemers het moment van uittreden ná het vijfenzestigste jaar willen laten vallen.

Alles overziend meent spreker dat de doelstelling, zowel qua specificatie als in kwantitatieve zin, verder gaat dan de doelstelling die door de regering is omschreven in de adviesaanvraag.

Meerdere sprekers hebben gewezen op het integrale karakter van het advies en op evenwicht in het advies, ook in de visie van spreker belangrijke elementen. Zoals blijkt uit de analyse, is gekozen voor een benadering waarbij het uittreden van oudere werknemers wordt gezien als een afweging van werkgever en werknemer op twee zaken: de aantrekkelijkheid van de werksituatie en het daarin doorwerken aan de ene kant en aan de andere kant de aantrekkelijkheid, ook in financiële zin, van het uittreden. Beide elementen moeten met elkaar in een bepaald evenwicht worden gebracht. In de achterliggende periode, aangevangen in het begin van de jaren tachtig, is geprobeerd dat evenwicht sterk te verschuiven in de richting van de aantrekkelijkheid van het uittreden, mede op basis van de relatief gunstige financiële incentives. Thans is men in een periode aangeland waarin op basis van goede gronden, onder andere verwoord door de heer Don, moet worden geprobeerd dat evenwicht naar de andere kant te verleggen. Om dat te bereiken dient aan twee kanten te worden gewerkt: zowel aan het verbeteren van de aantrekkelijkheid van de werksituatie als aan het veranderen van de financiële incentives om uit te treden. In het kader van dat evenwicht legt het advies een tamelijk groot accent op een leeftijdsbewust personeelsbeleid, employability-maatregelen en het werken aan een situatie waarin door een afnemende belasting ouderen ook realiter door kunnen werken. Het behoud van flexibiliteit en mobiliteit en inzetbaarheid van werknemers, is een belangrijke hoeksteen in de onderhavige advisering en dat maakt, zo meent spreker, in grote mate ook het evenwicht in het advies uit.

De aanbevelingen op dat punt zijn zeer hard en alle gericht op werkgevers en werknemers op decentraal niveau. Spreker heeft het als voorzitter van de commissie als zeer moedig ervaren dat de centrale organisaties dergelijke harde aanbevelingen in de richting van hun leden willen doen.

Daarnaast worden er aanbevelingen gedaan in de richting van de regering, waarbij ook zeer uitgebreid is ingegaan op de in de adviesaanvraag door het kabinet gedane suggesties. Daaruit komt een aantal voorzetten voor het regeringsbeleid, die als een eerste stap kunnen worden gezien waarop dient te worden doorgeborduurd.

Veelgenoemd zijn de herinvoering van de sollicitatieplicht voor werklozen ouder dan 57½ jaar en de afschaffing van de fiscale facilitatie van de VUT. Op beide punten, maar dat geldt ook voor de andere aanbevelingen, doet de raad een heldere aanbeveling. Over de strekking daarvan kunnen geen misverstanden bestaan; er is geen sprake van 'mitsen en maren', doch duidelijk wordt aanbevolen om de sollicitatieplicht herin te voeren om zodoende de positie van oudere werknemers te normaliseren en wordt duidelijk aanbevolen om op termijn te komen tot afschaffing van de fiscale facilitatie van de VUT. Terzake van de implementatie en de daarbij te hanteren termijnen, mate en geleidelijkheid, beveelt de raad in feite een combinatie van daadkracht en zorgvuldigheid aan. Die zorgvuldigheid is niet onbelangrijk, onder andere bij de afschaffing van de fiscale facilitatie van de VUT, omdat er veel flexibele pensioenregelingen in de overgangsfase afhankelijk zijn van een zekere rust op het front van de fiscale facilitatie. De mix van daadkracht en zorgvuldigheid in de implementatie, schept in feite ruimte voor de regering om zelf keuzes te maken. Anders gezegd: de raad zet een duidelijke lijn uit in het advies en de regering kan een en ander zo hard maken als zij zelf wil. Degenen die deze lijn als 'soft' typeren hebben naar de mening van spreker niet veel begrepen van de subtiele verantwoordelijkheidsverdeling tussen het maatschappelijk middenveld en het primaat van de politiek in dit opzicht. Er ligt een goede voorzet voor de regering om in een goede afweging van zorgvuldigheid en geleidelijkheid aan de ene kant en daadkracht aan de andere kant, tot implementatie te komen.

Spreker heeft veel plezier beleefd aan het voorzitterschap van de commissie van voorbereiding (ADO), plezier dat zeker minder groot was geweest wanneer hij voorzitter zou zijn geweest van de gelijknamige voetbalclub!

Hij dankt het secretariaat dat zijns inziens voortreffelijk werk heeft geleverd.

De voorzitter Na geconstateerd te hebben dat er geen behoefte is aan een tweede termijn, concludeert de voorzitter dat de raad het voorliggende advies, inclusief de ingediende amendementen, unaniem vaststelt.
Hij stelt vast dat dit advies het laatste advies is dat deze raad in het tweede millennium vaststelt. Een belangrijk advies, vooral omdat het een zekere draai in de ontwikkelingen betekent. In de laatste decennia is gewerkt in een perspectief van korter wordende loopbanen en het voorliggende advies markeert een keerpunt in het denken op dit terrein. In hoeverre een en ander, ook in het licht van het andere, heden vastgestelde advies, zal leiden tot trendbreuken, zal de toekomst uitmaken.

11. Rondvraag en sluiting

De voorzitter Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt. Na te hebben medegedeeld dat de eerstvolgende raadsvergadering naar alle waarschijnlijkheid in februari 2000 zal plaatsvinden, dankt de voorzitter de aanwezigen voor hun komst en inbreng en sluit hij om 12.35 uur de vergadering.